Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетиннген

1954 АВГУСТ 24 ВТОРНИК № 169 (3106)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Чаа өредилге чылының мурнунда (1 арын).

Мал чемин белеткээриниң темпизин дүргедедир! Дүжүт ажаап алыышкынын озалдаашкын чокка чорудар! (1 арын).

В. Новицкий.— ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң амгы байдалы болгаш чер-черге таарыштыр тургустунганы (2 арын).

П. Щербаков.—Нацияларның дең эргези — социалистиг ниитилелдиң тендиш дивес хоойлузу (3 арын).

С. Фатеев.—«Кызыл тараачын» колхозтуң сиген шөлдеринде (3 арын).

Л. Баскакова.— Колхозтарга медицина хандырылгазын экижидер (4 арын)

В. Федеренко. — Колхоз бүдүрүлгезинге МТС-тиң ролюн бедидер (4 арын).

Германияның Коммунистиг партиязының баштаар черинің медеглели (4 арын).

Эрнст Тельманны араатанзыг ёзу-биле өлүргениндеи бээр он чыл болганын демеглээн байырлыг кажыдал хуралы (4 арын).

Барыын Европаның алды чурттарының министрлериниң чөвүлел хуралы Брюсельде ажыттынган (4 арын).

Дүжүт ажаап алыышкынын үлегерлиг чорудар

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш бүгү совет улус улуг кедүрлүүшкүннүг демисежип турар. Тываның колхозчу ховуларында бо чылын байлак дүжүт өскен, тараа культуралары четчелендир быжып турар. Дүжүт ажаап алыышкынын үлегерлиг чорудар дээш, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларының белеткелиниң база садып алыышкынының планын чедиишкинниг күүседир дээш механизаторларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, колхозчуларның аразында социалистиг чарыштың чалгыы калбарган.

Бо хүннерде Каа-Хемде болгаш областың барын талакы бүгү районнарында дүжүттүң массалыг ажаап алыышкыны эгелей берген. Сүт-Хөл районнуң белеткел пунктуларында чаа дүжүттүң тараазы август 18-те кирип эгелээн. Районнарда баштай кестинген арбайның дүжүдү 16—32 центнер чедип турар.

Дүжүт ажаап алыышкыны — көдээ ажыл-агый чылында бедик дүжүт дээш демиселлиг шиитпирлиг төнчүзү. Ону чедиишкинниг эрттирери дээрге, көдээ ажыл-агый кедүрлүүшкүнүнүң болгаш совет кижилериниң материалдыг чаагай амыдыралын улам ыңай экижидериниң улуг базымы болур. Ол харысалгалыг болгаш улуг сорулганы күүседирде, көдээге социалистиг чарышты улам калбартыр, аңаа МТС-териниң, совхозтарның ажылдакчыларын, бүгү колхозчуларны хаара тудар, көдээниң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының хүн-бүрү организаакчы болгаш кижизидикчи ажылдарының деннелиг бедидер, колхозчуларның болгаш механизаторларның күш-ажылчы сагылга чурумун бүгү хемчеглер-биле быжыглаар, техниканың долу ажыглалын организастаар ужурлуг.

Тараа ажаап алыышкынының амгы онзагай түүлү болза, оон механизациязының деннелиниң өскени болур. Тараанын кестирилгезиниң, бастырылгазының арыглаашкынының, сөөртүлгезиниң болгаш өске-даа ажылдарының техниктиг хандырылгазы ажаап алыышкынның ниити темпизин дүргедедир база шынарын экижидер арганы берип турар. Ажаап алыышкын машиналарын, ылангыя комбайннарны эки ажыглаары күсү хову ажылының чедиишкинин шиитпирлээр төп айтырыг болур. Комбайн агрегат бүрүзүнге ажылдың хүн нормазының бедик күүселдезин чедип алыры болза, районнуң ниити дүжүт ажаап алыышкынының хуусаазын кызырар, тарааның чидириин болдурбас болгаш күрүнеге тараа дужаалдазының чогуур үезинде күүселдезин хандырар.

Области 200 ажыг комбайннар бар. Оон бирээзинге-ле 300 ажыг гектар черниң тараазын, а га бүрүзүнден 16 центнерден эвээш эвести ажаап алыр сорулга салдынган. Бистин МТС-теривистиң комбайнёрлары ону чедиишкинниг күүседир дугайында патриотчу хүлээлгелерни алганнар. Барык-ла комбайнёр бүрүзү сезон дургузунда 350-ден 550 чедир гектар тарааны кестирерин, кывар түүлдү 2-ден 10 хуу чедир камнап алырын, хөй-хөй тонна тарааны ажаап алырын хүлээнген. Кестиридениң баштайгы хүннеринде техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының үлегерин олар херек кырында көргүзүп турарлар.

Көдээге социалистиг чарыштың удуртулгазын СЭКП райкомнары эдээн экижидип турарлар. Маңаа партияның Чаа-Хөл райкому чижек болур. Райком болгаш эге организациялар комбайнёрларның ажыл нормазын ажыр күүседир дугайында эгелээшкинин улам сорук киирип деткээн. МТС-те болгаш колхозтарда масса-политиктиг ажылды көскүзү-биле экижиткен. Амгы үеде комбайн агрегадының бүрүзүнде партия болгаш комсомол активинден масса-политиктиг ажылдарны чорудар хүлээлгелиг организаторларны быжыглап тургускан.

Ынчалза-даа ажаап алыышкынның эгезинде социалистиг чарышка партийжи удуртулга багай тургустунганының чамдык фактылары кестүп турар. Оон чижээнге Барыын-Хемчик район хамааржыр. Аңаа часкы хову ажылы четпес организастатынган турган болза, амгы үеде мал чемнериниң белеткели онза хожудап турар, дүжүт ажаап алыышкынынга Кызыл-Мажалык МТС-даа, «Барлык» совхоз-даа четпес белеткенген. Совхоз директору эш Казанцев амгы үениң чугула шактарын арагалаашкынга ажыглап турар. Шак ындыг улуг ажыл-агыйга удуртулганың харысалгазын ынчаар чедир үнелевейн турар чорукка кым-даа эштежир аргажок. Дүжүт ажаап алыышкынының үезинде чүгле ниити кыйгырыглар, күзелдер болгаш резолюциялар-биле кызыгаарлатынар чорукту болдурбас ужурлуг. Хүн бүрүүнүң боттуг удуртулгазы, кижилер-биле дириг, ажыл-ишчи харыызаа каяа-даа, кандыг-даа ажылга чедиишкиннерни шиитпирлээр дээрзин партийжи болгаш ажылагыйжы удуртукчулар уттуп болбазы чугула.

Эрткен чылын Барыын-Хемчик, Бай-Тайга МТС-тер дүжүт ажаап алыышкынының ажылдарын 70 хонук чедир узаткан, а чамдык районнар эдээн хөй тараанны харга бастырган. Шак ындыг четпестерни бо чылын канчап-даа катаптап болбас.

Тараа ажаап алыышкынынга хожудаашкын болгаш чидириг болза, техниканың бедик бүдүрүкчүлүг эвес ажыглалындан, агрегаттарга болгаш бригадаларга күш-ажылдың багай организациязындан болур. Ындыг төлээде, комбайн агрегаттарының ажылы партия организацияларының хүн-бүрү контролюнуң адаанга турар ужурлуг. Партия райкомнары, оларның секретарьлары, инструкторлар белүктери комбайннар агрегаттарының ажылынга шаптыктыг болу бээр чылдаганнар-биле шиитпирлиг демисежир херек.

МТС-териниң, совхозтарның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары комбайннарның доктаамал ажылдаарын, комбайнёр бүрүзү хүн нормазын күүседкен турарын хандырар хүлээлгелиг, ылангыя МТС, совхоз бүрүзүнге септелгениң көжүп чоруур мастерскаяларын тургузар, оларны мергежилдиг септекчи ажылчыннар-биле, техниктиг дузаламчының эргежок чугула херекселдери-биле хандырар херек.

Байлак дүжүттү хүлээп алырының пунктуларын, оон техниктиг базазын чогуур үезинде белеткээри күрүнеге тараа дужаалдазының темпизин дүргедедиринге, тараага чидириги болдурбазынга улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже Улуг-Хем районнуң Белдир-Кежигде склад тараа хүлээп алырынга ам-даа белен эвес. Районда тараа арыглаар болгаш бастырар машиналар четче септетинмээн. МТС-те 2 комбайннарның чугула кезектери йок болган. Барыын-Хемчик районнуң Барлык совхозта 2 автомашиналар ам-даа үрелик чытпышаан. Ол районнарның удуртукчулары ындыг четпестерге ам шыдажыр аргажок үе келген дээрзин билзе чогуур.

Амгы үеде комбайнёрлар хүн-бүрүде чеже хире хемчээлдиг тараанны кестирип болгаш бастырып турарыл? Комбайннар эргежок чугула херекселдер-биле деритинген бе? Кывар болгаш чаар материалдар сөөртүнген бе? Септелгениң көжүп чоруур мастерскаялары белеткетинген бе? Тараа сөөртүлгезинге эргежок чугула транспорт күжү аңгылатынган бе? Шаңнарда ажыл шын организастатынган бе? Тараа хүлээп алыр пунктуларда ажыл канчаар чоруп турарыл? Хову ажылында кижилериниң материалдыг болгаш культурлуг хереглелериниң дугайында сагыш салыышкыны канчаар тургустунганыл? Амгы үеде көдээниң партия, совет, хөй-ниити болгаш көдээ ажыл-агый органнарының хүн-бүрү кичээнгейиниң төвүнге турар чугула айтырыглар ындыг болуп турар-дыр. Ынчалза-даа маңаа каспырлажып турар өске чугула ажылдарны, ылангыя мал чемнериниң белеткелиниң темпизин канчап-даа кошкадып болбас ужурлуг. Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу мал чемнериниң белеткелин августуң 19-та доозупкан үргүлчүлеп турар.

Дүжүт ажаап алыышкынын удуртуру дээрге, таваржып келир бергелерни баш бурунгаар көөрү, четпестерни үзүткаарының хемчегларын чогуур үезинде шиитпирлээри, көдээ ажыл-агыйның мурнунга партияның салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче бүгү массаларны мобилизастаары болур. Салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседириниң бүгү аргалары бисте бар.

Мал чемин белеткээриниң темпизин дүргедедир! Дүжүт ажаап алыышкынын озалдаашкын чокка чорудар!

Баштайгы тарааны күрүнеге

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң Калинин аттыг колхозта арбай баштай бышкан. Ону боду чоруп кестирер комбайн-биле кестирип эгелээн. Баштайгы хүнде бир комбайн 27 гектар черниң тараазын кестирген.

Колхозчулар чаа чылдың эдбек дүжүдүнге өөрүп турарлар. Гектар бүрүзүнден алган тараа ортумаа-биле 25 центнер болган. Колхоз күрүнеге 2,5 тонна тараанны дужаагаан.

Бай-Тайгада

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Бай-Тайга районнуң колхозтарының тараа культуралары улам четчеленип быжып турар. Баштай бышкан тараанның ажаап алыышкыны массалыг эгелээн.

Комбайннар-биле 11 гектар кызылтас болгаш арбай кестинген. Оон алган дүжүт гектар санындан ортумаа-биле 17—18 центнер болган. Баштайгы тарааны күрүнеге дужаарынга белеткенип турар.

Шефтээшкин

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). СЭКП-ниң Тожу райкому болгаш райкүүском бо чылдың август 22-де район төвүнүң чурттакчыларының түс-түс колхозтарга шеф ажылын организастаан.

Шефчилер колхозтарның мал чемниниң белеткелинге дузалашканнар. Райкүүском даргазы эш Биче-оолдуң удуртулгазы-биле 40 ажыг кижи «Совет Тыва» колхозка 40 тонна силосту салып, 19 тонна силос кирер оңгарны казып, 5 тонна сигенни сараттап берген.

СЭКП райкомунуң секретары эш Благининниң удуртулгазы-биле 30 ажыг кижи «Май 1» колхозка ажылдаан. Олар 48 тонна силосту салганнар.

Мурнакчылар-биле деңнежиңер

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Колхозчулар ортузунга организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды экижиткениниң түңнелинде, Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу мал чемнериниң белеткелиниң планын августуң 19-та ажыр күүсеткен.

Колхозчу сигенчилерни тус-тус белүктерге үскен, а кижи бүрүзү социалистиг хүлээлгелерни алган турган. Чарыштың хүн-бүрү чорудулгазынга контроль база күштелген. Күш-ажыл организациязының шак ындыг методу чедиишкиннерни өстүрген. Колхоз мал чемнериниң белеткелин тараа ажаап алыышкыны-биле каспырлаштырбас арганы чедип алган. Бо чылын белеткезе чогуур 15 муң центнер сиген планын 15500 центнерге, 380 тонна силосту 390 тоннага күүсеткен.

Социалистиг чарышты эки организастааны мурнакчыларның хүрээлеңин өстүрген. Хүн-бүрүде чамдык эштерниң күүседип турган ажылдарын көргүзергеш эш Хамартаа аът машиназы-биле 4 гектар черниң сигенин кестирип, эштер Тиртеш, Лопсан-оол олар 3-тен 5 тонна чедир сигенни сараттап, эш Дадар аът дырбаажы-биле 8 гектар черниң сигенин белдүрүп, а эш Шивит 50—60 центнер сигенни копээннеп турган. Колхозчу шалыпчыларның шак ындыг бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы ниити ажылдың темпизин дүргедеткен. Колхозтуң сиген шөлдеринге 53 школачылар үлегерлиг ажылдааннар. Мал чемнериниң белеткели доктааткан планга кызыгаарлатынмайн, ам-даа үргүлчүлеп турар. Комсомолчу-аныяктарның эш Баир-оолга баштаткан звенозу сиген белеткелин болгаш силос салыышкынын үргүлчүлеп, эки ажылдап турар.

Шагаан-Арыг МТС керээ ёзугаар ол колхозка 600 гектар сигенни кестирип бээр хүлээлгелиг тургаш, күгле 172 гектарны кестирип, тергиин четпес ажылдаан.

Колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы тараа ажаап алыышкынын чедиишкинниг эрттиреринің ажылчы планын баш бурунгаар кылган. Ону ёзугаар бүгү колхозчулар эзлчеглиг сорулгаларны күүседиринче организастыг кирипкен.

* * *

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң чамдык колхозтары сөвлгү хүннерде мал чемнериниң белеткелиниң темпизин дүргедеткен. Августуң 20-де Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артели сиген белеткелиниң планын 133 хуу, силос салыышкынын 102 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Мал чемнерин белеткээр ажылды ол ышкаш «Коммунизмче орук» колхоз база доозупкан.

Ынчалза-даа чамдык колхозтарның баштаар черлери болгаш партия организациялары колхозчуларның күш-ажылын четпес организастаан. Ылаңгыя Ленин аттыг колхоз сиген белеткелин күгле 10 хуу күүсеткен. Тараа ажаап алыышкыны-биле капсырлаштыр мал чемнериниң белеткелиниң темпизин улам дүргедедир херек.

Эрзин районда дүжүт ажаап алыышкыны болгаш мал чеминиң белеткели

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Районнуң колхозтары тараа ажаап алыышкынынче эгелеп кирген. Бышканнан кезиишкиниң баштайгы хүнүнүң түңнелинден алырга, «Чаа орук», «Сталинчы» орук колхозтар Эрзиниң Баян-Кол ховузундан 10—10 гектар арбайны жатка-биле болгаш хол кадыыры-биле кестирген. Оон ынай Теетиң Тоозуннуг ховузунда 144 кижи, 3 комбайн, 4 жатка-биле тарааның массалыг ажаап алыышкынынче кирген. Кескен тарааның гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү алган. Баштайгы дүжүттүң тараазын күрүнеге дужаап эгелээн.

СЭКП райкому комбайн агрегаттарында партия белүктерин тургускан. Оон-биле кады агрегаттарга масса-политиктиг болгаш организастыг ажылдарны чорудар хүлээлгелиг тускай организаторларны районнуң партия, совет активиниң иштинден тургускан.

Районда мал чемнериниң белеткели тараа ажаап алыышкыны-биле каспырлашкан. Колхозчу ажыл-ишчилер бо ийи улуг кампанияларның кайызын-даа чедиишкиниг чорудар дээш, ылаңгыя сиген, силос ажаап алыышкынының темпизин дүргедедир дээш чүткүлдүг демисежип турарлар. «Чаа орук» колхоз (даргазы эш Севекмит) мал чемнерин белеткээриниң талазы-биле районда мурнакчы болуп, августуң 20-де сиген ажаап алыышкынын 73 хуу, силос салыышкынын 106 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа сиген ажаап алыышкынынга чамдык колхозтар хожудаашкынныг болуп турар.

Барыын-Хемчик районда

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң Аянгатыда «Комсомол 30 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң тараа ховузунда 40 гектар арбай баштай бышкан. Бир боду чоруп кестирер комбайн 3 гектар черниң тараазын кестирген. Оон га бүрүзүнден алган дүжүдү 32 центнер болган. Бастыртынган тараанны ам күрүнеге дужаарынга белеткеп турар.

МТС-тиң ол колхозта 3 комбайннары барган. Колхозтуң бодунуң тараажылары 2 бригада кылдыр организастатынган. Тараанны жатка-биле болгаш хол кадыыры-биле база кестирип эгелээн.

Районда мал чемнериниң белеткелиниң темпизи дендии оожум чоруп турар. Бо талазы-биле мурнакчы деп санап турар «Совет Тыванын 5 чылы» колхозтуң безин сиген белеткелиниң планы август 20-де күгле 40 ажыг хуу күүсетинген.

Дүжүт алыышкынының баштайгы хүнүнде

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Часкы хову ажылын агротехниктиг негелделер ёзугаар чорудуп, чайгы ажаалданы эки хандырганындан Маленков аттыг колхозтуң шөлдеринде бо чылын тараа чаагай үнген. Баян-Колдуң Көк-Хаак участогунда 500 гектар кызылтастан 180 ажыг гектарныы бышкан.

Колхозтуң ол участокта хову турлаа багай эвес деритинген. Шывыглыг улуг шаңның чанында деңзилер, харжактыг тергелер болгаш өске-даа негетинер чугула херекселдер белеткетинген. Ниити чемненилге чери база организастатынган.

Шагаан-Арыгның машина-трактор станциязындан ол колхозче чоруткан бир «Сталинец—6», ийи «С—4» комбайннары Көк-Хаак турлаанда чеде берген. Чаа дүжүттү ажаап алыры август 22-де, хүнүнүң ийиги чартында эгелей берген. Дуржулгалыг комбайнёр Сат Бюрбю 6 гектар шөлден 96 центнер тараанны алган.

Бүгү улустуң херээнге салыышкын

СТАВРОПОЛЬ. Ставропольдуң колхозтары болгаш совхозтары 105 муң гектар планныг тургаш, кур болгаш курукан 130 муң гектар хире черни андарганнар. «Ульяновский» деп тараа совхозунда муң ажыг гектар черден чазын тараан кызылтастың бир дугаар дүжүдүн ажаап алган. Дүжүт гектардан 100 пуд ажып турар.

Кур болгаш курукан черлерни улам ыңай шиңгээдип алыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын крайның тараажылары ханы өөрүшкү-биле утказаннар. Партияның болгаш чазактың кыйгырыынга харыы кылдыр шөлдериниң ажылишчилери бедиткен чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Күскү чажыышкынга 200 муң ажыг гектар кур болгаш курукан черни белеткеп турар. Чаа черлерни шиңгээткениннен болгаш хөй чылдың куду дүжүттүг сигенниң тарылгазын кызырганындан ам келир чылын күзүн чажар кызылтас бүдүрүлгези крайга миллион пуд чедир өзер.

«Айгурски» деп хой совхозунуң кол агроному И. В. Хлутов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага чугаалааны болза:

Кур болгаш курукан черлерни шиңгээдип алырынга Ставропольдуң совхозтарының чедиишкиннерин партия болгаш чазак демеглээн деп чүвеге чоргаарланып турар бис. Бүгү улустуң бо херээнге бистиң механизаторларывыс база эвээш эвес күштерни салганнар. Олар Приманычески ховузунга хол дегбээн 8 муң га черни аңдарар планныг тургаш 9567 гектарны аңдарганнар. Ынчалза-даа бистиң аргаларывыс күгле ол эвес. Совхозта ам-даа 12 муң гектар кур чер бар, оон чартыын күзүн шиңгээдип алыр деп шиитпирлээн бис. Ынганчаш күзүн чажар кызылтас шөлү биске дөрт катап өзер. Кызылтастын каңдаашкынга алыспас сорттарының үрезиннери-биле совхоз бодун хандырган.

(СЭТА).

Пландан ажыр 140 муң эш идиктер

Москваның «Париж коммуназы» деп фабриказы чурттуң чик-эт үлетпүрүнүң база бир улуг бүдүрүлгези. Ында 50 янзы-бүрү хевирлерлиг идиктерни белеткеп үндүрүп турар. Бо чылын фабрика продукцияны бүдүрүп үндүрерин өстүрген, ассортиментизин эдээн калбарткан. Чеди чартык айларның дургузунда пландан ажыр 140 муң эш идиктерни берген. Эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге, ол фабриканың ажылдап кылганы 370 муң эш идиктер хөй болган.

Күскү болгаш кышкы эзлчегде фабрика эргелелдиң уран-чүүл чөвүлелинден бадылаан эң эки хевирлериниң идиктерин кылып үндүрерин эгелээр. Оларның иштинде бичии ургларның болгаш оолдарның чылыглап кылган ботинкалары, аңгы-аңгы хевирлиг туфльдери, херээженнериниң чылыглап кылган хөм ботинкалары, школачыларның идиктери, эр улустуң янзы-бүрү хевирлиг ботинкалары бар.

Фабрикада күш үнер кадыг ажылдарны механизастап турар машинаны ажыглалга киирген.

(СЭТА).

ПИК РЕВОЛЮЦИЯ БЕДИИНИҢ КЫРЫНГА СОВЕТ АЛПИНИСТЕРНИҢ ЧАА ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПАМИР. Федченко болгаш Грум-Гржимайло деп менгилиг бедик даглардың аразында тудушкан черинде далай деннелинден 6985 метр бедик Пик революция деп даг бар.

Ол Пиктиң бажынга чедир кедүрлүр дээн альпинистерниң ораддажыышкыны мынчага чедир боттанмаан, күгле дээрге оон бажынга чедир үнери дыка берге. Июльдуң баштайгы хүннеринде ол кижи чедип көрбээн бедиктиң бажынга чедери-биле дургужулгалыг альпинистерден болгаш профэвилелиниң эки-тура спорт ниитилелиниң кежигүннериннен четчелетинип тургустунган ВЦСПС-тиң бедик даглар үнер спортчу экскурсиязы Памирже чоруткан. Совет спортчуларның чедиишкиннериниң дугайында баштайгы медээни радиотелеграф Москвага чедирген. Шүүргедекчи белүктүң начальниги спорттуң мастери А. С. Угаровка баштаткан 11 кижи боттарының оруунга таварышкан менги-доштуг кадырларны, терең харны ажып эрткеш, августуң 17-де Пик революция бедиктиң бажынга четкен.

Августуң 19-та, 16 шак 43 минута турда, ВЦСПС экскурсияның начальниги спорттуң алдарлыг мастери альпинисчи Е. А. Казаковадан телеграмма алган. Ында медээлеп турары болза, Пик революция бедиктиң бажынче үнүүшкүн чедиишкиниг доозулган. Бедиктиң бажынга четкен шупту 11 альпинистер — А. Угаров, А. Гожев, П. Скоробогаров, М. Шилкин, Б. Шляпцев, А. Шкрабкин, Р. Андреев олар далай деннелинден 5 муң метр бедик черде турлаг лагеринге ээп чедип келген.

Кижи чедип көрбээн бедиктиң бажынга четкен тиилекчилерге ВЦСПС-тиң мурнуудан байырлыг телеграмманы чоруткан.

(СЭТА).

Чаа өредилге чылының мурнунда

Дээди өредилге черлеринде киреринің экзаменнери доозулган. Университеттериниң, институттарының болгаш академияларның бирги курстарынга 440 муң студентилер кирген. 3 муң ажыг оолдар болгаш кыстар М. В. Ломоносов аттыг Москванын Күрүне университединиң 12 факультеттеринде хүлээп алдынган. Чаа өредилге чылындан эгелээш, биология-хөрзүн факультединиң студентилери Ленин дагларында бажыңга кичээлдерин эгелээрлер, оларга лабораторияларны, өредилге кабинеттерин, агроботаниктиг садты тургускан.

Москванын Н. Э. Бауман аттыг техниктиг дээди өредилге чери ийи муң хире студентилерни хүлээп алган. Чем үлетпүрүнүн технологтуг Москва институду болгаш чем үлетпүрүнүң чаа ажыткан Бүгүэвилелдиң заочный институду барык 1500 кижини хүлээп ап турар.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин белеткеп турар дээди өредилге черлеринге болгаш факультеттерге аныяк өскен улут сонуургал үндүрүп турар.

(СЭТА).

Өредилге кичээлдериниң чаа хуусаалары

РСФСР-ниң чырыдыышкын министерствозу эге, чеди чыл болгаш ортумак школаларга часкы дыштанылганың үргүлчүлелиниң болгаш өредилге кичээлдериниң доостурунуң хуусааларынга өскерилгелер киирген.

Часкы дыштанылганың үргүлчүлелин 1954—1955 өредилге чылындан эгелээш, 6 хүнден 10 хүн чедир улгаттырган, 1—3 класстарга өредилге кичээлдерни май 25-те, 4—9 класстарга май 30-де, 10 класска май 20-де доозар.

4—9 класстарга шилчидилге болгаш доозарының экзаменнерин июнь 1-ден, а 10 класска бышканының атестадынга экзаменнерни май 25-те эгелээр деп шиитпирлээн.

4—9 класстарга 34 өредилге неделяларындан 33 недельдиң өредилге предметтерин өренирингe киирер, неделяны экскурсиялар чорударынга киирер деп министерство шиитпирлээн.

(СЭТА).

Шахтёрларның чедиишкиннери

КЕМЕРОВО. Кузбасста шахтёрлар хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарыш калбарып турар. «Кемеровоуголь» трестиниң «Бутовская» шахтазының дагжылары бо хүн сес айларның оналгазын күүседирин дооскан. Эвээш санныг ажылчыннарлыг шахталар дүн-хүнде хөмүр даштың ортумак тывыжын эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге 300 ажыг тонн кылдыр көвүдеткен, ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 15 хуу өскен, а казып ап турар бир тонна хөмүр даштың өртээ 5 рубль чедир чиигээн.

«Каганович уголь» трестиниң № 3 шахтазының дагжылары база чедиишкиннерлиг болуп турар. Ол шахта сес айларның программазын күүседеш, бо чылын пландан ажыр тыпканы 31 эшелон хөмүр дашты хереглекчилерге чүдүрүп чоруткан.

Ол ышкаш сес айларның планын Бачат болгаш Красноброд хөмүр даш тывыжының черлери, «Черная гора» шахта күүсеткен.

(СЭТА).

Чаа черлерни ажыглалга улам ыңай киирери дээш

АЛМА-АТА. Кур болгаш эрги курукан черлерни шилип тывары-биле чер тургузукчуларының, агрономнарның болгаш хөрзүн шинчилээриниң бригадалары Алма-Ата областың Нарынколь, Кеген, Энбекши, Казах болгаш өске-даа районнарынче чоруткан.

Алма-Ата область бо чылын чаа черлер аңдарарының күрүне планын албаан турган. Ынчалза-даа областың колхозтары болгаш совхозтары 1955 чылдың часкы тарылгазынга курлавыр кылдыр 27 муң гектар кур болгаш курукан черлерни аңдарып алган. Ам областа бүдүн чартык миллион гектар чер фондузун шинчилеп көрүп турар. Чоруткан бригадаларның мурнунда аңдарары-биле 250 муң гектар чемиштиг кур черлерни шилип тывар сорулганы салган. Алма-Ата районда баштайгы муң гектар, Илий районда— 5 муң гектар кур болгаш курукан черлерни амдыгаштан шилип алган.

(СЭТА).

ПРОПАГАНДИСТЕРГЕ БОЛГАШ АГИТАТОРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң амгы байдалы болгаш чер-черге таарыштыр тургустунганы

★ ★

В. НОВИЦКИЙ

География эртемнериниң кандидаты, доцент.

★ ★ ★

Үлетпүр болза, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының код адыры, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалының үндезини болуп турар.

Чуртту индустриализастаарынга Коммунистиг партияның кол шугуму дайын мурнунуң беш чылдарында амыдыралга боттанган турган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга чедир үеде тургустунган күчүлүг үлетпүр болза, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының өзүлдезиниң болгаш чуртту идепкейлиг камгалалче белеткээриниң үндезини болган. Дайын үезинде, чурттуң экономика талазы-биле чугула районнары түр эжелелге таварышкан турза-даа, үлетпүр улам-на өзүп турар санныг боочепсектиң болгаш оък-чемзектиң бүгү хевирлерин фронтуга бүдүрүп берип турган.

Дайын сөөлүндеги бирги беш чылда Коммунистиг партия чүүн-даа мурнунда аар үлетпүрнү улуг хемчээлдерге калбарлыр сорулгазын салган, ол чокка улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш улам ыңай хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлеп болбас турган. Оон-биле кады улустуң калбак хереглелиниң барааннарын бүдүрерин калбартырынга улуг кичээнгей база салдынган турган. Ам совет улус бешки беш чыл планының онаалдаларын чедишкиниг күүседи турар, оон түннелинде үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1954 чылдың эгезинде дайын мурнундагы деңнелден 2,5 катап бедээн.

Тыва автономнуг областың үлетпүр хөгжүлдезинде өзөн чедишкиннер бар, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1945 чылга дөмейлээрге барык 3,5 катап өскен, оон-биле кады металл ажыдан кылыры, тудуг материалдарын бүдүрери, электри энергиязын ажылдап үндүрери болгаш хөмүр даш тывыжы онза дүрген өзүп турар.

ССРЭ-ниң одалга-энергетика үлетпүрү

Амгы үениң бүдүрүлгези колдуунда энергияның ийи үнер дөстеринге: казып алыр оттулар түүлге (хөмүр даш, нефть) болгаш суг күжүнүң энергиязынга үндезилетиниң турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак В. И. Ленинниң үлетпүрүнү хлеби деп адап чораны хөмүр даш тывыжынга онза кичээнгейни доктаамал салып келген.

ССРЭ-ниң одалга хандырылгазының дөрттүң үзү хөмүр даш-биле шиитпирлетинип турар. Хөмүр даш металлургияга болгаш химияга аажок улуг ужур-дузалыг.

Бүгү делегейниң хөмүр даш курлавырларының бештиң биреези бистиң чуртувустуң чер иштиниң байлаа болуп турар. Совет Эвилелинде курлавырлар талазы-биле хөмүр даштың эң улуг бассейни Кузбасс болуп турар. Ында хөмүр даштың курлавырлары беш чүс миллиард тонна чедип турар. Тывыштың амгы деңнелин бодаарга, ол бассейниң хөмүрү бистиң чуртувуска бүдүн чартык мүң чылда четчир. Дайын сөөлүндеги беш чылдың чылдарында тывыштың хемчээлиниң талазы-биле ийиги черни өөлеп турар хөмүр даштың улуг басейнин тургускан, ол Сибирьниң болгаш Уралдың улус ажыл-агый хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Донбасс хөмүрүнүң курлавырларының талазы-биле Кузбасстан аллы катап биче бооп турар, ынчалзажок ол тывыштың хемчээлериниң талазы-биле болгаш механизастатынгаы-биле бистиң Төрээн чуртувустуң эң улуг бассейни бооп келген болгаш артышаан турар. Донбасс болза, ССРЭ-ниң Украинада бир дугаар хөмүр даш-металлургия базазы болур. Ол хөмүр даш бассейниң хөмүрү-биле ССРЭ-ниң Европа кезииниң мурнуку чүк талазының деңкезээ хандыртынып турар.

Төп Казахстанда тургустунган Караганданың хөмүр даш бассейни дайын мурнунуң чылларында шинчилетинген болгаш шиңгээдип алдынган. Ол Казахстанның чес-хола эзилдирер үлетпүрүнге, ылаңгыя Джезказганның болгаш Балхаш чоогунуң чес-хола комбинаттарынга канчаар-даа аажок улуг күрүне ужур-дузалыг.

Воркуртаның азы «Запалярная кочегарка» дээр хөмүр даш бассейни Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында шиңгээтинген. Ол ССРЭ-ниң Европа кезииниң соңгу барын болгаш соңгу районнарын хөмүр-биле хандырып турар.

Тыва автономнуг областың девискээринде; Кызылдың, Элегестиң, Чадананың районнарында болгаш өске-даа черлерде бедик шынарлыг, эң улуг изигни бөөр хөмүрүнүң улуг-улуг курлавырлары тывылган. Областың одалга балансызынга, ылаңгыя электростанцияларынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг бооп турар хөмүр тывыжы сөөлгү 9 чылда барык 10 катап өскен.

ССРЭ-ниң одаар түүл үлетпүрүнүң хөгжүлдези хөмүр даш тывыжының дүрген өзүлдези-биле үдетинип турар. 1913 чылда хөмүр даш тывыжы 23 миллион тонна болуп турган. Хөмүр даш үлетпүрүнүң катап чепсеглээшкини чаа-чаа шахталарның тудуу, үтеп-өрүмнээшкинни болгаш оюлаңы механизастаар чорудулгаларны дооскаңы, хөмүр даштың сөөртүп чедирери болгаш чер адааның транспорту 1953 чылда хөмүр даш тывыжын 320 миллион тоннага чедирер арганы берген. Ол дайын сөөлүндеги үеде совет экономиканың кайгамчык тиилелгелериниң бирээзи болур.

Амгы үениң улус ажыл-агыйы нефть чокка хөгжүп шыдавас. Нефть продуктулары-биле он-он миллион автомобильдер, чүс-чүс мүң самолёттар болгаш тракторлар шимчеп турарлар. Делегейниң нефть курлавырларының үштүң ийизи Совет Эвилелинде чер иштиниң байлактары болуп турар. Хаанныг Россияга чыл бүрүде 8—9 миллион тонна нефтини тып турган, барык-ла бүгү тывыш Бакуга болгаш Грозныйга турган. Дайын мурнундагы беш чылдарда Совет Эвилелиниң нефтилиг ийиги базазы «Ийиги Баку» тургустунган турган. «Ийиги Бакудан» ангыда чурттуң чөөн-чүк районнарынга өзөн черни Казахстанда, Ортаакы Азияда болгаш Сахалинде нефть тывыжы өөлеп турар. 1953 чылда нефть тывыжы 52 миллион тонна болган, а бо чылын барык 60 миллион тонна чедир өзер, тодаргайлаарга, 1940 чылдың деңнелинден барык ийи катап ажар.

Социалистиг тургузуушкунуң мырынай эгезинде, кажан бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйы империалистиг болгаш хамаатты дайыннары-биле үрелген турда, Владимир Ильич Ленин бистиң чуртувуска коммунизм тиилелгезиниң дугайында айтырыгны чуртту электрификастаары-биле шуут холбаштыр салган.

Лениниң чугаалааны болза:

«Коммунизм болза бүгү чуртту электрификациязын совет эрге-чагырга-биле катканы ол... Кажан бистиң чуртувус электрификастатынганда, кажан үлетпүргe, кедээ ажыл-агыйга болгаш транспортка амгы улуг үлетпүрүнүң чаа техниктиг базазын таарыштыр тургусканда, чүгле ынчаарда бис туулунга чедир тиилеп болур бис».

Россия электри энергиязының бүдүрүлгезиниң болгаш электри станцияларының күчү-шыдалының талазы-биле делегейге 15-ки черге турган. 1913 чылда хаанныг Россияның электри станцияларынга электри энергиязының ажылдап кылылгазы 1,9 миллиард киловатт-шак болуп турган. 1953 чылда электризнергиязының ажылдап кылылгазы 133 миллиард киловатт-шак болган, а 1955 чылда ССРЭ-ниң электри станцияларынга 162 миллиард киловатт-шак электри энергиязы ажылдап кылынган турар ийикпе, азы 1913 чылга бодаарга, 85 катап хөй болур.

ССРЭ-де ам бо үеде күрүнеңиң 711 электри станциялары түүл болгаш деңгелчидип турар, оларның тудуу доозулган сөөлүнде ССРЭ-ниң электри станцияларының күчүзү 75 хуу чедир өзер.

Электрификация талазы-биле өзөн ажылдар Тыва автономнуг областа база чорутунган. 1945 чылдан 1953 чылга чедир областың электри станцияларынга электри энергиязының ажылдап кылылгазы 6 катаптан ажыг өскен. Ам бо үеде 5 мүң киловатт күчүлүг бус-биле хөдөлдирер электри станциязының тудуун чорудуп турар, ол болза, үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң энерги хандырылгазын дыка көвүдедир, а ол ышкаш Кызылдың чурттакчыларының культурлуг хереглелин хандырар.

1955 чылда электри станцияларының күчү-шыдалы ниитизи-биле ийи катап өскени-биле чергелештир гидростанцияларының күчү-шыдалы үш катап өзер апаарын чугулалап демдеглеп болур. Партия болгаш чазак ак хөмүрүнүң (суг күжүнүң) энергетиктиг курлавырларын ажыглаарынга онза кичээнгейни салып турарын ол дугайы чугаалап турар, суг күжүнүң курлавырларының талазы-биле бистиң чуртувус делегейде бирги черни өөлеп турар.

Электри энергиязының улуг-улуг курлавырлары Тыва автономнуг областа тыптып турар. Үстүү Енисейниң бассейнинге суг күжү-биле ажылдаар электри станциялар тудуу үүгле областың үлетпүрүнүң хереглелин хандырар өвес, харын Сибирьниң өске-даа районнарының кончуг улуг девискээринге электриэнергияны дамчыдар арганы бөөр дээрэн тодаргайлаттынган.

Гидроэлектростанциялар болза, чиик өртектиг электри энергияның өзөн таарымчалыг фабриказы болур, чүге дизе, чылыг күжү-биле шимчедир станцияларга бодаарга, гидростанцияларда бүдүрүп турар энергияның бөт-өртээ өзөн хөй катап чиик болур. Ылаңгыя, 1953 чылда ССРЭ-ниң Электри станциялар министерствозунуң чылыг күжү-биле ажылдаар станцияларынга электри энергиязының чангыс киловатт-шактың бот- өртээ 10 копеек турда, а гидроэлектри станцияларынга—2 копеек болуп турган, тодаргайлаарга, 5 катап чиик. Оон ангыда, гидроэлектростанциялар тудуунун үезинде энергетика айтырыгларын, транспортун хем оруктарын, ол ышкаш мал болгаш тараа суггарылгалыг черлерин эжиждери база катай-хаара шиитпирлетинер апаар.

1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң беш чыл планы улуг-улуг гидроэлектри станцияларны оон иштинде: Куйбышевтиң 2,1 миллион киловатт, Каманың (Молотов хоорайның чанында Кама хемде), Горькийниң (Волга хемде), Мингечаурнуң (Кура хемде), Усть-Каменогорскиниң (Иртыш хемде) бир миллион сес үүс он алды мүң киловатт ниити күчү-шыдалдыг гидроэлектростанцияларны ажылдадып киирерин баш бурунгаар көрүп турар. Сталинградтың, Каховканың, Бухтарминскиниң болгаш Новосибирскиниң гидроэлектростанцияларының тудуу калбарган. Волгада Чебоксарының, Камада Воткинскиниң болгаш оон-даа өзөн хөй чаа-чаа улуг гидроэлектростанцияларның тудуу эгелээр. Ангара хемниң улуг энергетиктиг курлавырларын ажыглаар талазы-биле улуг ажылдар эгелээн. Ангарада тудуп турар гидроэлектростанцияның күчүзү Днепрниң гидроэлектростанциязындан ийи катап ажып турар.

Электростанцияларның күчү-шыдалының өзүлдези-биле чергелештир оларның ажылдарының автоматизациязы калбак хөгжүлдени алыр. Кижи чокка ажылдап турар кылдыр ам өзөн хөй гидроэлектростанциялар автоматизастатынган.

Гидроэлектростанциялардан ангыда чылыг күжү-биле ажылдаар электростанцияларны бистиң чуртувуста тудуп турар, оон электроэнергиязы үлетпүр бүдүрүлгелерге болгаш хоорайларга бус-биле чылыгны болгаш изиг сугларны берип турар. Чылыг энергиязы-биле бистиң чуртувус ам бо үеде делегейде бирги черни өөлеп турар.

1954 чылдың июнь 27-ден эгелээн чылыг-биле болгаш суг күжү-биле ажылдаар электростанциялардан ангыда 5 мүн киловатт күчү-шыдалдыг атомнуг электростанция делегейде бир дугаарында ССРЭ-де ажылдап киргеи. Ам бо үеде 50 болгаш 100 мүн киловатт күчү-шыдалдыг, атомнуг энергияда ажылдап турар электростанцияларның төлевилелин чорудуп турар. Атомнуг электростанцияны делегейге бир дугаарында ажылдадып киргени кижиниң эрге-ажыңга эң-не күчү-шыдалдыг энергияны тайбың байдал-биле ажыглаар талазы-биле Совет Эвилели капиталистиг чуртларны оранчок ашканын херечилеп турар.

Чылыг-биле ажылдаар электростанцияларның, гидроэлектростанцияларның болгаш атомнуг электри төптериниң күчү-шыдалдыг четкизи Совет Эвилелиниң чаңгыс-аай энерги системазын хандыра бөөриниң үези ам ырак эвес.

Металлургия

Металл—бистиң үлетпүрүвустуң үндезиннериниң үндезини.

Демир рудаларының курлавырларының талазы-биле (делегейниң курлавырларының чартыы) бистиң Төрээн чуртувус делегейде бирги черни ап турар. Үлетпүрге улуг ужур-дузалыг демир рудаларының тывыштыг черлери бүгү чуртта чаптылган.

Руданың болгаш хөмүр даштың байлакшыы курлавырлары турбуже хаанныг Россия металл эзилдирилгезиниң талазы-биле делегейге бешки черге турган. Ол үеде чуруттакчы чоннуң кижи санынга металлдың онзажыры АКШ-тан 11 катап эвээш турган. Россияга 1913 чылда 4,2 миллион тонна шой база ынча хире канны эзилдирген турган.

Партияның XI съездизиниң сөөлүнде эң дүргедээн совет металлургияның хөгжүлдези 1940 чылда бистиң чуртувуска 15 миллион тонна шойну база 18,3 миллион тонна канны эзилдирген турганынга чедирген.

Бир өвес революция мурнунда Донбасс болгаш Уралдың шоолуг өвес кезии металл эзилдирилгезиниң карачаңгыс черлери турган болза ынчаарга Совет эрге-чагырганың чылларында металлургия бүгү чуртка эң таарышкан деңнел-биле черчерге таарыштыр тургустунган. Совет эрге-чагырганың чылларында Уралда, Сибирьде, Днепр чоогунда, Азов чанында, Төпте болгаш Ыраккы Чөөн-чүкте күчү-шыдалдыг металлургия тургустунган. Дайын чылдарында болгаш дайын сөөлүндеги үеде Караганданың районунда, Беговатта (Узбек ССР), Руставиде (Тбилиси хоорайның чоогу) металлургия тургустунган.

Тыва автономнуг областа металлургия хөгжүлдезинге перспектива ажыттыңг и. Металлургия үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге эргежок чугула комплексилиг янзы-бүрү рудаларлыг болгаш рудалар чок ажыктыг казар байлактарны ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының шинчилелдери-биле тыпкан.

Дайын сөөлүндеги үеде кара металлургия бистиң чуртувустуң төөгүзүнге көстүп көрбөөн темпилер-биле хөгжөөн. Эрткен 1953 чылда 38 миллион тонна канны эзилдиргеи.

ССРЭ-де ам бо үеде Англияны, Францияны, Швециияны болгаш Бельгияны кады алырга безин оон хөй канны бүдүрүп турар. Беш чыл планының онаалдаларын өзүгаар кан эзилдирилгези 1955 чылда 44 миллион тоннадан хөй болур ужурлуг. Кан бүдүрүлгезиниң ындыг деңнели бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улус ажыл-агыйының улуг өзүлдезин долузу-биле хандырып турар.

Машина тудуушкуну

Машина тудуушкуну болза аар үлетпүрнүң чүрээ, чуруттуң хамаарышпас чорудуун техника-экономиктиг үндезини, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының эң чугула адыры болур.

Партия болза машина тудуушкунуну хөгжүлдезинге онза кичээнгейни шаг үргүлчү салып келген. 1937 чылда Совет Эвилели машина тудуушкунуңуң хемчээлиниң талазы-биле делегейге ийиги черни база Европага бирги черни, а улус ажыл-агыйы чаа техниканың чепсеглээшкининиң талазы-биле делегейге бирги черни алган. 1913 чыл-биле дөмейлээрге 1940 чылда ССРЭ-ниң машина тудуушкуну 41 катап өскен. Тракторларның, автомобильдерниң, комбайннарның, самолёттарның, күчү-шыдалдыг станоктарның, орук болгаш тудуг машиналарының, блумингларның, күчү-шыдалдыг прокат станоктарының болгаш үлетпүрүнүң бүгү адырларында чепсек-хереклелдериң хөй санныг хевирлериниң улуг-улуг бүдүрүлгелери бистиң чуртувуста тургустунган.

Дайын сөөлүндеги үеде машина тудуушкуну дайын мурнундагызындан-даа дүрген темпилер-биле хөгжүүрүн үргүлчүлээн. 1953 чылда совет экономиканың чаа көдүрлүүшкүнүнүң түннелинде машина тудуушкунунуң хемчээли дайын мурнунуң деңнелин 3,8 катап ажыр өскен. Бешки беш чылдың төнчүзүнде машина тудуушкунунуң хемчээли дайын мурнундагызындан барык 5 катап, а 1913 чылдың деңнелинден 230 катап ашкан турар. Дүрген хөгжүлденин түннелинде, машина тудуушкуну бүдүрүлдениң хемчээлиниң талазы-биле ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң бүгү адырларының иштинде бирги черни өөлөөн. Бир өвес 1913 чылда машина тудуушкуну үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң чүгле 6,8 хуузу болуп турган болза, амгы үеде машина тудуушкунунуң болгаш металл ажыдан кылылгазының хемчээли ССРЭ-ниң бүгү үлетпүр продукциязының 40 хуузун ажып турар. Ол болза, АКШ-тың болгаш Англияның үлетпүр продукциязында машина тудуушкунунуң бот-деңзизиниңен ийи катап ажыг бооп турары ол.

Машина тудуушкуну болза, ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн дүргеь өстүрериниң эргежок чугула байдалдарны тургузуп турар, ол болза, бистиң чуртувустуң коммунизмче дүрген шилчиишкининге бирги чергениң ужур-дузалыг болуп турар. Лениниң чугаалааны болза: «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ол дээрге, кедизинде барып, чаа ниитилел тургузуунуң тиилелгезинге эң чугула, эң кол үүл болур. Капитализм болза, крепостной эрге үезинде кестүп көрбөөн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн тургускан. Социализм күш-ажылдың улам чаа эң бедик бүдүрүкчүлүүн тургузуп турар, оон-биле капитализм туулунга чедир тиилетирер болгаш туулунга чедир тиилетирген турар-даа».

Чуртту индустриализастаанының, машина тудуушкунунуң күчү-шыдалдыг хөгжүлдезинин, бүгү улус ажыл-агыйын эде тургусканының ачызы-биле сөөлгү 25 чылдарның дургузунда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 катап, тудугга база демир орук транспортунга 3,5 катап, колхозтарга болгаш совхозтарга—3 катап өскен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көдүрлүүшкүнүнге улуг рольду бүдүрүлде чорудулгазының механизациязы ойнап турар, бо талазы-биле улуг чедишкиннер чедип алдынган. Чижээ, гидроэлектростанциялар тудуунда чер болгаш бетонуг ажылдарның 85—90 хуузу механизастатынган. Улуг-улуг көдээ ажыл-агыйлыг районнарда чижээ, Краснодар крайда чер андарылгазы, тараа чаштырылгазы болгаш тараа культураларының база тарымал тооруктуң болгаш тараа алыышкыны 100 хуу механизастатынган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрериниң хөрээнге улуг рольду бүдүрүлге чорудулгаларының механизациязының дээди чадазы — оларның автоматизастатынганы ойнаар ужурлуг.

Ам машина тудуушкунунда автомобильдерге, тракторларга болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа машиналарынга массалыг кезектерниң бүдүрүлгезиниң талазы-биле 39 автоматтыг станок туруштары ажылдап турарлар. Анаа станоктарга бодаарга, бо автоматтыг станок туруштарында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 10—15, а чамдыкта 36 катап ажыг болуп турар. Автоматизация дүргени-биле өзерин уламчылап турар. 1951 чылда бистиң чуртувуска «ЗИС» болгаш «ГАЗ» машиналарга поршнялларның массалыг бүдүрүлгезиниң талазы-биле улуг завод ажылдап кирген. Ол улуг заводту бир өөлчегде 4 кижи хандырып ажылдап турар. Домен болгаш мартен печкаларга чылыг дамчыдарының башкарылгазы барык бүрүү-биле автоматизастатынган. Электростанциялар министерствозунуң гидроэлектростанцияларының 99 хуузу бүрүү-биле автоматчытынган. Амгы үеде машина тудугжулары серээлер болгаш бижектер база бистер, поршнялыг салаалар болгаш тугуйлар бүдүрериңе, автоматтыг станок туруштарын белеткээринге чагыгны күүседи турарлар. ССРЭ-ге 1955 чылда ажылдадын киирген бүгү станоктарның биреениң үзү атоматтыг станоктар болдурар ажылдың үлүүн билзе чогуур.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга чедир ССРЭ-ниң машина тудуушкунунуң үлетпүрү машиналарга чуруттуң иштики хереглелин хандырган. Амгы үеде совет күрүне Европа кезээниң улус демократиязының чуруттарын, Кореяны, Кыдат Улус Республиканы машиналар-биле болгаш чепсек-хереклелдер-биле хандырып турар. 3 чылдың дургузунда (1950—1951—1952) улус демократиязының чуруттарынче ССРЭ-ден машинаның дериг хереклелериниң берилишкини 10 катап өскен. Кыдатче берилишкиннер онза улуг болуп турар. ССРЭ-ниң болгаш Кыдат Улус Республиканың чазактарының аразында экономика талазы-биле дугуржулгалар өзүгаар Совет Эвилели Кыдатка дузаламчы кылдыр 141 улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуунга болгаш өде тургузуушкунунга ак-сеткилдиг деткимчени көргүзер хүлээлгени болдунга алган, ол үүлдериниң санынга электри станциялары, шахталар, металлургия комбинаттары, нефть ажыдан кылыры-ның, машина тудуушкунунуң химианың, автомобиль болгаш трактор бүдүрериниң заводтары кирип турар.

Улустуң хереглел үүлдериниң бүдүрүлгези. Совет улустуң материалдыг чаагай чоруунуң көдүрлүүшкүнү

Амгы үеде ниити үлетпүр бүдүрүлгези 1913 чылдың деңнелинден 30 катап ажып турар. Бирги өөлчегде бар үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң ниити хемчээлинде аар болгаш чиик үлетпүрүнүң аразында харылзаалының байдалы үндезини-биле өскерилген. ССРЭ-ниң ниити үлетпүр продукциязында аар үлетпүрүнүң дензизи үштүн ийигизиңден ажыг болуп турар.

Чиик болгаш аш-чем үлетпүрүнүң темпилерин аар үлетпүрүнүң темпизи ышкаш ындыг темпилер-биле хөгжүдер болдунар арга мынчага чедир чок турган. Бистиң чуртувус ам аар үлетпүрүнүң хөгжүлдезинде чедип алдынган чедишкиннерниң суурунга улустуң хереглел үүлдериниң бүдүрүлгезиниң бедик көдүрлүүшкүнүн организастаарынга бүгү болдунар аргалар-лыг болуп турар. Коммунистиг партия болза, 2—3 чылдарның дургузунда чонну аш-чем болгаш үлетпүр барааннары-биле хандырарын улам бедидер, иштики болгаш бүгү делегей ужур-дузалыг сонгаарлатынмас сорулганы чуруттуң мурнунга салган. Улустуң хереглел барааннарының бүдүрүлгезиниң бедик көдүрлүүшкүнүн организастаары-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш СЭКП Төп Комитеди аш-чем болгаш үлетпүр барааннарының бүдүрүлгезин калбартыр үш чылдың улуг программазын хүлээлгеан. Ол программа өзүгаар аш-чем болгаш үлетпүр барааннарының бүдүрүлгезиниң талазы-биле беш чылда планы 1955 чылда эвес, а бо 1954 чылда күүсетинген болгаш ажыр күүсетинген турар.

Бижи төрелгетениң төөгүзүнде хамыкты мурнай бистиң партиявыс ниити күрүне хемчээлинге ниитилелдиң кежигүннериниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге негетинип турар, эртем талазы-биле үндезилетинген аш-чем нормаларын барымдаалаашы, аш-чем продуктуларынга улустуң хереглелиниң ындыг бедик деңнелин чедип алыр сорулганы салган. Ол дугайын аш-чем барааннарының бүдүрүлгезиниң улуг өзүлдезиниң программазы херечилеп турар. 1950 чыл-биле дөмейлээрге 1956 чылда аш-чемниң чугула хевирлери моон адаанда хемчээлдерге өзөр: эт —2,4 катап, мал саржаа —2 катап, чигир —2,1 катап, консервалар — 2,9 катап, макарон —2,7 катап, виноград арагазы — 2,8 катап, балык тывыжы — 2,1 катап.

Аш-чем барааннарының бүдүрүлгези-биле чергелештир калбак хереглелдиң барааннарының бүдүрүлгези дыка калбарып турар. Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң доктаалында калбак хереглелдиң кол-кол барааннарының бүдүрүлгезин 1950 чыл-биле дөмейлээрге 1956 чылда моон адаанда хемчээлдерге көвүдедир: дүктен кылган пөстер—2 катап, торгудан кылган пөстер —5,2 катап, трикотаж — барык 3 катап, дазраныр машиналар болгаш чадаг тергелер барык 6 катап, радиоприемниктер 5 катап, телевизорлар 100 катап, мебельдер — барык 4 катап.

Бүгү чуртта ышкаш Тыва автономнуг областа улустуң хереглел барааннарының бүдүрүлгези база калбарып турар. Сөөртүлгелерни ажыктыг эвес ажыглаарын үзүткаар, Кызыл хоорайның чонун хандырарын экижидер сорулга-биле сорттуг далган дээрбезиниң, хлеб быжырар заводтуң болгаш оон чанынга макароя цехиниң, а ол ышкаш пиво кылыр заводтуң тудуу эгелээн. Чоокку үеде эт комбинадының тудуу эгелээр.

Коммунистиг партияның баш бурунгаар айытқан программазын өзүгаар совет улустуң материалдыг байдалының бедик көдүрлүүшкүнү-биле кады бараан саарылгазы база калбарып турар. Бешки беш чылдың дургузунда бараан саарылгазының өзүлдезин 70 хуу кылдыр көрген турган, ынчалзажок бараан саарылгазы 1950 чыл-биле дөмейлээрге бо чылын 75 хуу кылдыр өзүп турар.

Улустуң хереглелиниң барааннарынга үүрмектеп садар өртектериниң үргүлчү чиигелдезиниң талазы-биле партияның болгаш чазактың политиказы бүгүдээниң чепсүүн көргени-биле болгаш деткээниңбиле чаагай түннелди чедип алган. Бешки беш чыл планында беш чылдарның дургузунда өртектериниң чиигелдези 23,5 хуу болурун баш бурунгаар көрген турган. Ынчаарга 1950 чылга бодаарга, өртектер ам 25 хуу куду болуп турар. Совет кижи 1947 чылда 1000 рубльге садып ап болур турган барааннарны ам 433 рубль-биле садып ап болур. ССРЭ-де амгы үеде бүгү үлетпүрүнүң ажылчыннарының болгаш албан хаакчыларының ортумак ажыл төлевири 1940 чыл-биле дөмейлээрге 1953 чылда 119 хуу кылдыр бедээн ийикпе азы ийи катаптан ажыр өскен. Оон-биле холбаштыр бо чылын Совет Эвилелиниң чонунга Ада-чурттуң Улуг дайынынга чедир үеге бодаарга 2 катап хөй барааннар сатынган.

Улустуң материалдыг байдалын үндезини-биле экижиткен ындыг чедишкин Совет Эвилелинден ангыда өске кандыг-даа капиталистиг күрүнеге болдунмас.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак өртектериниң чиигелдезин үзүктел чок чорудуп турда,капиталистиг чуруттарга боочепсектерни эндере бүдүрерин чорудуп, үүрмектеп садар өртектер улам-на өзүп турар. Чижээлээрге, Американың Баттышкан Штаттарында үүрмектеп садар өртектер дайын мурнунуң деңнелин барык үш катап, а Англияда дөрттүң ийиги катап ажып турар.

Амгы үеде чуруттала болгаш коммунал тудуун калбартыр талазы-биле ажыдарның калбак программазын боттандырып турар. Бешки беш чылда хоорайларга болгаш хоорай хевирниң суурларынга хуу чуруттала тудуун санаараска безин барык 105 миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг чаа-чаа чуруттала бажыннары ажыглалга кирген турар ужурлуг.

Коммунистиг партияның дээди хоойлузу болза, совет кижиниң өргежылының дугайында үргүлчү сагыш салышкыны болур деп ол бүгү үүлдер илергейи-биле херечилеп турар.

ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң хөгжүлдезинде чугула түннел болза, үлетпүрүнүң чүгле дүрген өзүлдези өвес, харын оон бүгү чуртка уламна чеп таарыштыр тургустунуп турарында болур. Социалистиг ниитилелдиң үндезин өргежыктарын удуртулга болдургаш, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүдүрүкчү күштериниң революция мурнунда таарыштыр тургустунмаан чоруун шиитпирлиг-биле өскерткен, чигээттиң үнер дөстеринче болгаш хереглелинче үлетпүрнү чоокшуладырын, совет республикаларның экономиказының күчүлүг көдүрлүүшкүнүнге сайзыралды бөөрин, экономиктиг районнарның ажыглагайының комплексилиг хөгжүлдезин болгаш чуруттуң камгаланыр аргазын быжыглаарын хандырган.

ССРЭ-ниң чөөн талакы районнарында үлетпүр дүрген темпилер-биле хөгжүп турар, оон түннелинде мырынай 1951 чылда-ла ССРЭ-ниң бүгү үлетпүр продукциязының барык үштүң бир кезиин, оон иштинде канның бүгү санының чартыынан, ажыг, хөмүр даш болгаш нефтиниң бүгү санының барык чартык кезиин, прокатты база дөртен хуудан ажыг электриэнергияны анаа бүдүрүп үндүрген.

Лениниг-сталинчы национал политиканы амыдыралга чорутпушаан, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак шаанда хожудан чораан улустарга дузалаар хереккe онза кичээнгейни салган болгаш национал республикаларга үлетпүр хөгжүлдезин бедик темпилер-биле хандырган. Бир өвес 1940 чылда ССРЭ-ниң ниити продукциязы барык 12 катап өскен болза, ол-ла үениң дургузунда Казах ССР-ге 19,6 катап өскен, Киргиз ССР-те 153—катап, Таджик ССР-ге—277 катап өскен. Дайын сөөлүндеги үеде национал республикаларга үлетпүр дүргедээн темпилер-биле хөгжүп эгелээн.

Үлетпүр хөгжүлдезиниң хөрээнде ындыг улуг перспективалар Тыва автономнуг областың мурнунда ажыттынып турар, янзы-бүрү казар байлактар улуг-улуг курлавырлардыг, чиик болгаш аш-чем үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге херектиг чигээт үүлү бар болуп турар.

Ынчангаш, Совет Эвилели амгы үеде бистиң чуртувустуң коммунизмче бурунгаар чедишкиниг бурунгаарлаашкынының үндезини—улуг болгаш чер-черге таарыштыр тургустунган үлетпүрлүг болуп турар.

ССРЭ-НИН УЛУСТАРЫНЫҢ АКЫ-ДУНМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Нацияларның дең эргези — социалистиг ниитилелдиң тендиш дивес хоойлузу

★

П. ЩЕРБАКОВ,
Марий АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы

★ ★

Улуг Октябрь-биле терүтүнген совет ниитилел болгаш күрүне тургузуу, бистиң чурттуң бүгү улустарын чаа амыдыралче оттурган. Коммунистиг партияның ленинчи-сталинчы шылгарацгай национал политиказы бүгү нацияларның ажылчы чоннарын акы-дуцмалышкы чангыс өг-бүлеге каттыштырган. ССРЭ-ниң улустары, бот-боттарынга дузалашпышаан, коммунизмни тургузарының оруу-биле чоруп турар, олар үлам ыңай бурунгаарлап чораан тулум-на социалистиг нацияларның улуг найыралы улам күштүг болур. Хаанныг Россияның үезинде эрге-медел мырыцай чок чораан бичии улустарның экономиказы болгаш культуразы ам көстүп көрбээн дүргени-биле хөгжүп турары аңаа чижек болур.

Хаанныг өзүга дарлатқан өске-даа национадлар-биле бир дөмей социал болгаш национал дең эвес чоруктуң бүгү бергелерин марий улус шаанда база-ла эдилеп эрттирген. Шагырган кул күш-ажыл, чер чок, үнүш-дүжүт чогундан үргүлчү аштангы чорук, карангы-дүмбей болгаш хүндүлел чок чорук марий крайның чонун кезээде эдерип чораан. Мунгаралды болгаш сагышсыралды революция мурнунда марий тараачын мынчаар ырлап чораан:

Ханы оңгар, ижер суг чок,
Кайын аътты суггарарыл?
Чурталга аар, ус төнмес,
Чурттаарының бергезин ай!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ол карангы үени кажан-даа келбес кылдыр чок кылган.

1920 чылдың ноябрьда Бүгү-российниң Төп Күүсекчи Комитеди болгаш Улус Комиссарларның Чөвүлели Марий автономнуг областы тургузар дугайында декрет үндүрген. ССРЭ-ниң 1936 чылдагы Конституциязын өзүгаар областы РСФСР-ге кирип турар Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургускан.

ССРЭ-ниң улустарының акы-дунмалышкы өг-бүлезинде дең эргези дээш Коммунистиг партияга сагыш-сеткилинден улуг өөрүп четиргенин база боттарының Совет Төрээн чуртту дээш патриоттуг чоргааралы марийларның чүрээн долган. Марийның шүлүкчүзү Сталинчы шаңналдың лауреады бодунуң шүлүктеринге ол изиг сагыш сеткилди тодазы-биле илереткен.

Москвалап чоруп тур мен, —
Москвачылар бо-ла келир.
Углап шиглээн орук чаңгыс,
Ол деп бодаан сагыш чаңгыс.
—Чогум кым сен?—деп айтырарга
—Совет чуттуң хамаатызы,
Марий мен,—деп харыылаар мен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Марий республика чүс-чүс үлетпүр бүдүрүлгелериг, чечектелип турар индустриалдыг—колхозчу край апарган. Сөөлгү 25 чылдың дургузында республиканың үлетпүрүнүң кол фондузу 270 каштан хөй улгаткан. Күрүнеңиң хөй-хөй улуг бүдүрүлгелери эвилелге ужур-дузалыг болуп турар.

Социалистиг индустриализацияның чылдарында республика чаа-чаа хоорайлар болгаш ажылчын суурлар өскен. Республиканың найыслалы—Йошкар-Ола хоорай танытынмас апарган. Өзүлүг «адыг булунунда дөмей турган шаандагы хожудангай кыдыг Царево-Кокшайск, ынчаарда чүгле этнографтыг көргүзүг болуп турган. Беш даш дуганнар, ийи школа, 24 орунну көдээ эмнелге, садыгжыларга хамааржып турган 8 даш бажыңнар болгаш 186 ыяш бажыңнар, 70 хире ажылчыннар ажылдап турган вино болгаш алгы заводтары—революция мурнунда бүгү Царево-Кокшайск ындыг турган.

Амгы Йошкар-Ола — административтиг үлетпүрлүг болгаш культурлуг улуг төп. Ону хөй хөй къут бажыңнарлыг асфальтылыг делгем кудумчулар каастап турар. Хоорайда чазактың албан черлери, республика солуннарының 3 редакциялары, өң чаа техника-биле чепсегленген улуг үлетпүр бүдүрүлгелер, ооң иштинде витаминниң, садыг дерилгелериниң, мотор септээриниң, ыяш дилериниң болгаш өске-даа заводтар бар, педагог болгаш ыяш-техниказының институттары, он-он школа, техникумнар, марий болгаш орус ийи драма театры, ойнааракта театры, филармония, Культура быжыңнары, улустуң чогаадылга бажыңнары, ажылчы чоннарның дыштаныр үш парктары, ийи стадионнар, 46 библиотекалар бар болуп турар.

Хоорай амгы үеде арыгларда чаа тудугларлыг. Ында-мында 800 олуттуг драма театрының чаа бажының, ыяш техникумунуң, музыка училищезиниң болгаш типографияның чаа бажыңнарын тудуп турар, он-он хөй квартиралыг чурттарга бажыңнары бедип үнгүлей бергилээн.

Бистиң республиканың найыслалы чүгле Йошкар-Ола сайзырап турар эвес, ооң-биле кады Козьмодемьянск, Волжск хоорайлар, ажылчын суурлар, колхозчу суурлар өзүп, сайзырап турарлар. Хоорайларның болгаш көдээ суурларның дүрген хөгжүлдези бүгү марий республиканың экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкининиң чедиишкиннерин тодазы-биле көргүзүп турган. Үлетпүрнүң чугула адырлары болур электротехниканың, саазынның, ыяштың, азып-чемнин, эт-süттүң, хендир бобаазырадырының, тудуг материалдарының үлетпүрү бисте тургустунган. Марий республика саазынны болгаш деңзилерни, электроприборларны болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп турар, ол ышкаш чуттуң шахталарынга, база демир оруктарынга чаңгыс-аай бажыңнарның чаа тудугларынга ыяшты, дилген ыяш материалдарын хандырып берип турар. Чаңгыс ыяш материалдарын чыл бүрү кашкаш миллион кубометрни сөөртүп үндүрүп турар. Ыяш болбаазырадың кылып турар черлерде бүгү кол ажылдар механизастатынган.

1953 чылда республиканың үлетпүрү бүдүрүлге программазын чедиишкинниг күүсеткен болгаш 1952 чылга бодаарга 13 хуу хөй продукцияны берген.

Улустуң хереглел барааннарының бүдүрүлгезин дыка улгаттырар дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирдерин күүседиринге республикада улуг чаа тудуглар болгаш амгы туруп турар бүдүрүлгелерни алгыдары эгелээн. Ол үлетпүр бүдүрүлгезин алаан улгаттырарының аргазын бээр. Чурт үлетпүрүнүң ниити продукциязының өзүлдези бо чылда 1952 чылдың деңнелинден 57 хуу ажар. Аъш-чем барааннарының үндүрүлгези 70 хуу улгадыр, үнүш саржа—2 катап, хлеббулочка кылыглары—2,6 катап, тудуг материалдары—91 хуу, мебель—3 катап, электриэнергия ажылдап кылыры 90 хуу өзер.

Үлетпүрүнүң хөгжүлдези-биле чергелештир Марий АССР-ниң көдээ ажыл-агыйында улуг чаартылгалар болган. Шаандагы хожудангай чораан край муң-муң тракторлар, комбайннар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналары-биле чепсегленген улуг социалистиг чер ажыл-агыйлыг республика кылдыр чаартынган. Көдээ ажыл-агый техниказы чыл бүрүде өзүп турар. Чүгле 1953 чылда бистиң машина-трактор станцияларывыс чүс-чүс чаа тракторларны, 375 комбайннарны, 386 сеялкаларны, 100 хендир дыдар машинаны, 45 картофель олуттукчуларын алган. Республикада кур черлер болгаш аңгыстар аңдарылгазы долузу-биле механизастатынган, а күзүн болгаш чазын тарыыр культураларның 80 хуудан ажыг хирези механизастатынган. Колхозтарның бириң үжү база республиканың бүгү машина-трактор станциялары электрижитинген.

Колхоз бүдүрүлгезинге механизацияны болгаш мурнакчы агротехниктиг эртемнин чедиишкиннерин шиңгээткени көдээ ажыл-агыйның культураларының дүжүдүн база мал ажылының продуктулуун бедидеринге улуг арганы берген. Ынчаарга, академик Мосолов аттыг колхоз 1953 чылда гадан ортумаа-биле 18,2 центнер көктарааның дүжүдүн, күзүн тараан кызылтасты—15,4, чингетарааны — 31,5, картофельди—200 центнерни алган. «Аврора» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары га бүрүзүнден 41 центнер чингетарааны ажаап алганнар. Ленин аттыг колхозтан А. Д. Ермаковтуң бригадазы күзүн тараан кызылтастың га бүрүзүнден 24 центнерни ажаап алган. «Ленин корно» колхозта А. С. Четкареваның звенозу тектар бүрүзүнден 10 центнер хендир үрезинин ажаап алган.

Мал ажылының хөй-хөй ажылдакчылары база биче эвес чедиишкиннерни чедип алганнар. «Коммунизм дээш» колхозтуң саанчызы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. И. Малышева эрткен чылын аңаа быжыглап берген инек бүрүзүнден 4.027 литр сүттү саап алган.

Социалистиг экономиканың өзүлдези ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының чайгылыш чок көдүрлүүшкүнү-биле үдетинип турар. Чоннуң садып алыр аргазы чыл бүрү өзүп турар. Чижээлээрге, 1953 чылда Марий республикага 1952 чыл-биле деңнээрге, 195 миллион рубльдиң болгаш коммунал-амыдыралдың тудуглары өзүп турар.

Бистиң республиканың кайгамчыктыг чедиишкиннериниң бирээзи болза, социалистиг тургузуушкунуң чыдарында үндезин чондан үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөй санныг мергежилдиг кадрлары, эртемденнер, чогаалчылар, шүлүкчүлер бисте өскен. Хөй-хөй тускай эртемниглер бүдүрүлгенин өзүлүг чаартыкчылары, улустуң ортузунда алдарлыг кижилер апарганнар.

Ооң-биле кады бүдүрүлгеде болгаш ылангыя республиканың көдээ ажыл-агыйында улуг четпестер барын демдеглээр херек. Чамдык колхозтарда көдээ ажыл-агый культуралары база мал ажылының продуктулуу-куду болуп турар. Ногаа ажылы болгаш мал чемининиң сууру сула сайзырап турар. Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелер бүдүрүлге планын күүсетпейн турар болгаш үндүрүп турар продукциязының шынарын экижилер дээш демисешпейин турарлар. Ыяш үлетпүрү хожуданашкындан ам-даа чарылбаан.

Продукцияны көвүдедиринге үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда бар курлавырларны долузу-биле ажыглаар болгаш илередир, өске-даа четпестерни үзүткаар чорук партия, совет болгаш профэвилел организацияларының чугула сорулгаларының биреэзи болур, ол сорулгалар алдарлыы-биле күүсетинер.

Марий улустуң культуразының болгаш уран-чүүлүнүң болуп көрбээн хөгжүлдезин социалистиг тургузуг хандырган. Совет эрге-чагыргага чедир марийның чонунуң бижик билири 16 хуу, а хөрөөженнериниң — чүгле 2 — 3 хуу турган. Ам Марий АССР бүрүн бижик биликтиг республика апарган. Беш дугаар чурттакчы кижи бүрүзү дээди өөредилге черлеринде, техникумнарда, школаларда өөренип турар. Республикала ийи институттар, 20 техникумнар, 754 ортумак, чеди чыл школалары болгаш өге школалар бар, 177 библиотекалар, 189 киноустановкалар, 285 клубтар ажылдап турарлар. Библиотекаларның ном фондузу миллион хире кезек болуп турар.

Шаанда үжүк бижик чок чораан марий улус, В. И. Ленинниң болгаш И. В. Сталинның ажылдарын, орус классиктерниң чогаалдарын бөлгаш совет литератураны, Пушкинниң, Лермонтовтуң, Толстойнуң, Чеховтуң, Горькийнин, Маяковскийнин, марий чогаалчыларның болгаш эртемденнерниң номнарын ам төрээн дылының кырында парлап үндүрүп турар. Чүгле 1953 чылда школаларга өөредилге номнарын безин санаваска 140 аттарлыг номнарны үндүрген. Хаанныг чазак үезинде марий улуска чок турган театрның уран-чүүлү чедиишкиниг сайзырап турар.

Республикада социал культураның хемчеглеринге бюджеттиң акшаландырышкыны дайын мурнундагы 1940 чылбиле деңнээрге 3,5 катап өскен.

Бистиң көрүп четпес социалистиг Төрээн чуртувстуң өске республикалары ышкаш Марий АССР-ниң экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкунуңу аажок улуг чедиишкиннериндe Коммунистиг партияның шылгарацгай ленинчи-сталинчы национал политиказының уламна тиилеп турар күжүнүн, социалистиг нацияларның бузулбас найыралының, оларның кады ажылдажылгазының күжүнүн, ССРЭ-ниң улустарының дең эргелиг өг-бүлезинде улуг акының алдарын тып ап турар улуг орус улустуң талазындан ак-сеткилдиг дузаламчызының тодаргай илерээшкинин көрүп турар бис.

Шылгарацгай Коммунистиг партияның дугайында, акы-дунмалышкы республикаларның ажылчы чоннарының бузулбас найыралының дугайында марий улус ырлап турарлар:

Карацгы дүн очаланың билген-даа бис,
Каптагайда биске хүн чок ышкаш турду.
Ажылчын орус аңгы болгаш партия
Агаар, чырык чурталганы биске бергеи.

ССРЭ-ниң улустарының акы-дунмалышкы өг-бүлезинде марий ажылчы чоннар бодунуң республиказының база бүгү совет чуртунуң чаагай чоруунга болгаш чечектелиишкининге сорук кириишкиниг ажылдап, социалистиг күрүненин—улустарның акы-дунмалышкы чоруунуң болгаш аас-кежиинин, төрээн чуртунуң күүү-шыдалының быжыгышкынынга бүгү күштерин берип турарлар.

Чаа өөредилге чылынга белен

Тес-Хем районнуң Берт-Даг чеди чыл школазы (директору эш Чараш-оол) школаның чаа өөредилге чылынга белеткелдерин бүрүн доскан.

Школаның бүгү класстарының, сес өрээл интернаттың, столоваяның, башкылар бажыңнарының септелгелери бүрүн кыдынган. 56 парта, 34 орун, улуг, биче, 54 стол, 25 тумбочка, 34 тон азар хөрекселдиң септелгелери бүрүн доозулган, 25 сандайларны, 15 стулдарны немей кылган. 10 тонна 800 килограмм чугай кирер онгар ажыглалга кирген.

Септелге болгаш белеткелдериң үезинде эш Калдар-оолга удурткан 5 кижилиг бөлүк эки ажылдаан. Олар хүнде 5 стол, 5 парта септээр тургаш, 13—14-гү кылып турганнар. Чугайлаашкынга эш Л. Саар идепкейлиг киришкен.

Бо чылын күрүне хандырылгазынга 120 уруглар турар, ооң 50 уруглар долу хандырылгага кирер. Оларның бүгү хандырылгазын белеткээн.

Школага 1600 кубометр ыяш белеткээр тургаш, 1381 кубометрни белеткеп алган. Ооң иштинде 231 кубометр ыяшты өөреникчилер боттары белеткээннер. Олардан Б. Маадыр-оол 52, Т. Күске 48, Л. Чайзумаа 44, Н. Июнь 35 күш-хүннерин ажылдап алганнар.

Ооң-биле кады школа чанында чүгле 114 кубометр ыяшты эккеп алганы четпес. Машина оруунда 429 кубометр ыяш белен турда, ол талазы-биле хемчег албайн турар. Ленин аттыг колхоз школазбиле чарган керээзин күүседип, ыяш сөөртүлгезинче кичээнгей салыр ужурлуг.

С. СЫРАТ-ООЛ.

„Кызыл тараачын“ колхозтуң сиген шөлдеринде

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артели эрткен чылын сиген кезилдезин үргүлчү чедиишкиниг чорутнайн турган. Мал чемнериниң шынарының-даа, санының-даа талазы-биле чедимче чок чоруктар болдунуп турган. Мал чемнериниң чедишпес чоруу малды аргызарынга болгаш харын хорамчага-даа чедирип турган. Ол бүгү болза, сиген ажаап алышкынының үезинде күш-ажылды четпес организастаанының түннелинде болдунган. Чазын сиген шөлдеринге өөт-сигенниң өзүүшкүнү болган чок-ла саадап турган. Майда безин соок хаттар болуп, донат дүжүп турган, кажан июнь айда чылыг дүжүп келгенде өөт-сиген сырыйланып, бедип үнмейн турган, ынчан: «Сиген кезер үе элек, маназар чүве» дижир хөннер тыптып турган. Маңап-даа турган. Ынчан тараа быжып келген, бүгү күштерни олче октаан.

Бо чылын колхоз даргазы эш Астафьев хову бригадаларының бригадирлери, фермалар эргелекчилери-биле кады сиген кезер черлерни баш удур эргип көргүлээн соонда оон өске түннелди кылган. Сиген шөлдери янзы-бүрү: чамдыктары оргу, чамдыктары оңгул-чингил, өскелери суггат чок, өске черлер сугга алыскан, чамдыктары кыска сигеннерлиг болгашээтинмес кылдыр үнгүлээн турган. Мал чемнериниң белеткелин соңгаарладып болбас турган. Оларның чамдыктарын тракторнуң сиген кезер машиналары-биле, өскезин өөт машиназы-биле, артканын хол-биле кезер апарган. Ол түннелдер-биле эш Астафьев партияның ажык хуралынга келген.

—Ниитиниң малы өскен, ооң продуктулуу бедээн турзун дээр болза, мал чемнерин чогуур үезинде белеткээр апаар дээрзинге дүржулга бисти өөреткен—деп, эш Астафьев чугаалаан.

Дарганың кылган түннелдерин колхозчулар изин-биле чугаалажып, ону деткип, хүлээп алганнар. Бүгү болдунар аргаларны: күштерни, хөрөнгилерни болгаш негетинер үе-шакты-даа санап көргеннер. Хуралдан чугула ажылдарда киржип турарлардан аңгыда артельдиң бүгү кежигүннери шупту сиген ажаап алышкынынга киржирин, хову бригадаларындан кижилерни үзүп, сиген кезилдезинче киирерин шиитпирлээн. Ынчангаш шупту 100 хире кижини үскен, оларның хөй комсомолчулар болгаш аныяктар болган. Мал чемнери белеткээринге өрү класстарның школачылары база сонуургал-биле киришкеннер. Кылыр ажыл хүлээлгелерни тодараткан. Быыанчылар сиген кезилдезинин үүрмек хөрекселдерин: дырбаштарны, айыырларны, волокушаларны, дарганнар сиген кезер машиналарны, өөт дырбаштарын, сиген кезер кадыырларны күжениишкиниг септеп, белеткеп бергеннер. МТС-тиң силос кестирер машиналарынга болгаш тракторнуң боду чоруп кестирер машиналарынга ажылдаар үргүлчүнүң кадрларын үзүп тургускан. Белеткел эки чорутунган. Сиген шөлдеринче үнериниң ийи хонук бурунгаар транспорттуң болгаш сиген кезеринге киирер дериг-хөрекселдериң бүгү талазы-биле хыналадазын чоруткан. Сиген кезер машиналар эки ажылдап турган, дырбаштар, айыырлар, волокушалар эки кылдынган. Быжыглап берген аттар-даа күш дөнгелдиг болган. Шак үе-даа келген. Хүнүнүң херели чаа-ла үнүп өгелеп турда колхозчулар хову шөлче ыр-шоорлуг, омак хөглуг, найыралдыг үнүпкеннер. Кижилер ажылче дүргени-биле киирипкен. Ийи хүн иштинде ажыл хайныышкыныы-биле эрткен. Хенертен бүргег булуттар тыптып, хаттыг соок чаъс үргүлчүлелдиг чаап туруп берген. Дүн, хүн эртип-ле турган. Ынчалза-даа ажылдап турган кижилер чанарын безин бодавайн турган. Ол арызында өглерни тикилээн болгаш чадырларны туткан. Удаваанда радиоприемникти тургускан, шашка, шахматы-даа эккелген, ынчалза-даа кижилер сагышсырап, эки хүннериниң эгелээрин дөстүнмейн манап турганнар. Оларның шуптузундан Маады Сарыг-оол дүүреп турган. Колхоз баштаар чери мал чеми белеткээр комсомолчу-аныяктарның бригадазын удуртуруун эңаа хүлээткен. Ол хүндүлүг хүлээлгезин алдарлыы-биле бүзүрелдиг шынзыктырып көргүзерин бодап турган. Эш Сарыг-оол улуг чаашкын үезинде каш-даа катап үнүп көрүп турган. Долгандыр бедик, сырый, хоолулуг өөт-сиген өзүп үнген. Ону чүгле кезер, эки шынарлыг ногаан турда бөлүп, ажаап алыр—күзел шак ындыг турган, ынчалза-даа ону чаашкын саададып турган. Сарыг-оол өөт-сигенниң чамдык дөстеринден тура тыртқаш, амданныг чаагай чыдын чыттап, өөрүнге көргүскеш:

—Сигенни-аар, кайгамчык-ла сигендир, харын-даа шай-биле кады хайындырза-даа ажырбас-дыр—деп чугаалап турган.

—Ийе, дээр бөгүн эрги дыдык өг ышкаш-дыр ийин—деп, комсомолчулар хараданчыг чугаалап, бүргег булуттарже көрүп каап турганнар. Ындыг хүннерде сиген ажаап, сараат кылып тургузары ажык чок, бүгү күш хей-ле халас өлүп болур деп чугаалажып турганнар.

Мындыг хүнде сигенни сарааттап ажаап алырын чугаалаар-даа аргажок турган.

Удаваанда шөлге зоотехник эш Корамыслова чедип келген.

—Шаг-үени эртирип болбас. Бо байдалдан үнер арга бар. Силос салыышкынындан эгелээлиңер. Чүгле чаас аязыры билек-ле сигенни ыяш будуунга, аскыыштарга кургаткаш, сарааттаалыңар, сиген үрелбезин дээш, ооң чамдык каъдынга дустан уруп көрээлиңер.

Ажылдаарын четикпейн манап турган кижилер-даа омак-хөглүг апарганнар. Ажылче эртенги чырык-биле кады киирптер дээш олар шупту кежээ эрте удуй бергеннер... Олардан Маады Сарыг-оол кайгамчык эрте туруп келген. Дээрде булут чок аяс каан хүн турган.

Агаарның экижээнинге өөрээн Маады өске өөрүн оттурупкан. Олар шупту оттуп тургулап келген соонда, ында катқы, хөглээшкин диннителип үнген. Комсомолчу повар Шура Сундуй одагга отту кыпсып, ында белен турган коча́лдарга амданныг чаагай сүттүг шайны хайындырыкан. Ында эът, тараа, быжырган далган белеткетинген. Эртенги чем сөөлүнде кижилер шупту хүдээлгелиг ажылдарынче дүргенибиле чорупкан. Сиген кезер машиналар дагжап эгелээн. Машинистер Маады Пучукай, Семис-оол оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Сиген кадыыры шылыыткайнын турган. Кестирген сигеннер одуруглар аайы-биле деңдески-деңски ужуп тургулаан. Ооларда болгаш уруглар пионерлер аразында найыралдыг ажылдап турганнар.

Ырак эвес кожазында участокта «ДТ—54» деп машина хөделип турган. Ооң-биле кады тракторнуң сиген кезер машиназы чоруп турган. Дагдан хадып турган хат дааш шимээнни тарадыр хап, чоргаар чүктүп чоруп турган трактор дааш-шимээн чок ышкаш сагындырып турган.

Ол аразында ийи, үш шак эрте берген. Тракторнуң соонда кестинген улуг шөл туруп калган.

Сиген сөөртүкчүлери комсомолчулар Маадыр-оол болгаш Кызылас артык чоруушкун чокка хөпээннер чаныынче чорту́п кээп, ажылдап турганнар. Маады Бербекей болгаш Бичижик Байкара сигенни чаңчыл өзүгаар шимчээшкини-биле салып турганнар. Сарааттың кырынче сигенни көдүрүп үндүрери аар болза-даа, Сарыг-оол болгаш ооң өөрү хөпээн кырындан сигенни айыыр-биле шанчып алгаш, чаңчыкан холдарының күжү-биле сараат кырынче дүрген көдүрүп үндүрүп турган. Дүштеки чемге чедир олар үзүктел чок, найыралдыг ажылдап турган, кым-даа могап шылагзыраваан, ажыл оларга чаа-чаа күштерни немеп турганзыг.

Хүнүнүң ийиги чартыында хаван фермазының эргелекчизи Петр Иннокентьевич Коптев аныяктар бригадазынга чедип келген.

—Эки, эштер!—деп, ол менцилээн.

—Бодунарның фермаңар каапкаш, мында канчап чедип келген силер, эш Коптев?—деп, ээлчег өзүгаар хөпээнин салып тура-ла, эш Маадыр-оол айтырган.

—Ында мээң өң дээре дузалакчыларым бар—деп, Петр Иннокентьевич хөглүг харыылаан.—Силерге мен дузалажыр дээн дүр када келдим.

—Бис ындыг чагыг кылбаан ышкаш улус бис—деп, чымчак хүлүмзүрүүшкүнбиле Кызылас харыылаан.

Ферма эргелекчизиниң характары чырый хона берген.

—Мен билир мен—деп чугаалаашш, силерниң белүк, биче-сеткилдиннерни билир мен, ынчангаш силерниң дуза дилээриңерни манавайн, бодум чедип келдим—деп, ол чугаалаан.

—Чүнү маргыжып тур силер—деп Байкара чугаалаашш,—ол бистиң дуржулгавысты солчуп алыр дээш келген, ооң дугайында чугаалаар дээш ыңдыксан турар-дыр. Ол ферма бо чылын 7 муң центнер сиген белеткээр-ле болгай—дээн.

—Че, ындыг болза, келинер, харын. Бистиң комсомолчулардан өөренип аптаа чүве бар боор.

Хүн даг ындынче ажып кире бергенде кестинген шөлду хемчээп берген. Сиген кезер машиналарны үзүктел чок ажылдаар кылдыр таарыштырган, машина-биле сиген кезикчилери кижи бүрүзү 4 гектарны кезер нормазын 6 гектар кылдыр кескен. Бригаданың өске кежигүннери база-ла хүн нормазын ажыр күүсеткеннер.

Элээн каш хүннер эрткенде, партия организациязының секретары эш Кунаев чедип келген. Ооң-биле кады агитатор Шура Сундуй агитхуудус үндүре каапкан. Ооң «мурнакчыларга алдар» деп мурнуку чүүлүнде эш Сарыг-оолдуң бригадазы 460 гектар шөлдүң сигенин ажаап, алганын медеглээн. 6 муң ажыг центнер сиген сарааттатынган болгаш кажаалатынган, кадагалаары-биле акт өзүгаар дужаатынган. Ында ажыл өске участоктардан дээре чорутунган. Ооң-биле кады комсомолчу-аныяктарның бригадазының чедиишкиннериниге оожургавайн оларның мурнунда салдынган улуг сорулгаларны мурнуку чүүлде кыйгырып турган.

Бо чылын Кара-Тал, Хүт болгаш өскеда черлерге 1.150 гектар шөлдүг черден сиген кезер, чангыс чылда болгаш хөй чылда үнер сигеннерни 170 гектар черден ажаап алыр, силос кылырынга тарымал тоорукту болгаш кукурузаны 13 гектар шөлдүг черден кезер, а шупту 18.700 центнер сигенни кезер болгаш 6000 центнер силосту салыр.

Мурнакчы колхозтарның, совхозтарның болгаш МТС-териң байлак экспонаттарын делгеп көргүскен, бистиң төрээн чуртувстуң найыслалы—Москвага ажыттынган Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезиниң дугайын эш Кунаев колхозчуларга чугаалаан.

—Мурнакчыларның дуржулгазының ол университединде бистиң колхоз база киржип турар. Бо чылын бызаа ажаакчылы Фунтикова, чылгычы Санчы, кадарчы Костыган, ногаа бригадазының бригадири Попеляева, хову бригадазының кежигүннери Баир, Маады Демир-оол болгаш өскелер-даа ол делгелгеге баар. Бир эвес силер ажылынарга алдарлыг бедик көргүзүглерни чедип алыр болзунарза, силер-даа барып боор силер—деп эш Кунаев чугаалаан.

Комсомолчулар болгаш аныяктар беседаны улуг кичээнгей-биле дыңнаап, найыралдыг хөглүү-биле ажылынче үргүлчү леп киришкеннер.

Ам колхозта 12 муң центнер хире сиген белеткетинген болгаш 4700 центнер силос салдынган. «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнунда улуг сорулгалар—Мал чемин бүрүн белеткээринин, малдың кышка белеткелин долузу-биле хандырарын ажаап алыышкын-биле холбаштыр күүседири салдынган. Ынчангаш коммунистер, комсомолчулар болгаш артельдиң өске-даа ажыл-ишчилери колхозтуң сиген шөлдеринге чүткүлдүг ажылдап турарлар. Ажыл хүннериниң сөөлүнде калбак делгем өөктүн ховуларынга кежээнин-не аныяктарның чидиг ырларының үннери чаңгыланып турар.

«Кызыл тараачын» артельдиң кежигүннери аас-кежиктиг чурттап, өөрүшкүлүг ажылдап турарлар.

С. ФАТЕЕВ.

Чарышка хүлээлгелер күүсетинип турар

Тожу районнуң «Май 1» колхозтуң баштаар чери болгаш ында партия организациязы бо чылын колхоз тудуунуң планын күүседиринче улуг кичээнгейни салган. Тудуг бригадазында 64 кижи ажылдап турар. Партия организациязы ында 9 коммунистери, 12 комсомолчуларны быжыглаан.

Бригадир эш Шанынмайның күш-ажылды эки организастаанының база тудугжуларның чүткүлдүг ажылдаанының түннелинде, колхоз тудуу дүрген темпилиг чоруп келген. Чурттаганың, культура амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң 31 санныг тудугларын кылыры планда көрдүнген. Ам чурттаганың 17 бажыңнарының тудуу бүрүн доозулган, оларның иштинден 10 бажың ажыглалга шуут кирген. Колхозтуң чазанылга мастерскаязының бажыны туттунган. Клубтуң тудуу ам удавас доостур.

Чедиишкиннериниң үндезини болза, күш-ажылды шын организастаанында болур. Бригада түс-түс ажылдарны кылыр бөлүктерге чардынган. Эш Сандыкка удурткан 15 кижи бажын ханазын кертип салып турар. Ында эштер Күнзүрге, Ондарый, Даанчык олар хүн-бүрү ажыл нормазын 115—126 хуу күүседип келген.

Эш Чамзырның удуртулгазы-биле ажылдап турар тудугжу бөлүк бажыңнарның сөөлгү кылыгларын — крышаларын, ажик чадаларын болгаш кладовкалар кылырын харыылап келген. Ында эштер Мурза, Дамыкай олар ең эки ажылдап турар. Ыяш чонукчулары эштер Анзылай, Моспаяк олар ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

Колхоз тудуунда хөрөженнер идепкейлиг киржип турар. Оларның чамдызы чингис белеткеп, а бир тускай бөлүк фундамент оңгарлары казып турар. Эштер Ак, Братчик, Саргы олар ер улус-биле дөмей ажылдап келгеннер. Колхоз шлораманы электри күжү-биле хөделдирип, тудугга эки ажыглаан. Сөөлгү дөрт айлар дургузында 500 кубометр ыяш дилдинген.

Колхозтуң чазанылга мастерскаязы (эргелекчизи эш Лопсан) эки ажылдап турар. Ында күш-ажыл таарымчалыг организастатынган. Хол-биле кылыр ажылдарны механизастап турар. Ооң инициаторжузу эш Лопсан боду болган. Ам ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнундагы деңнелден 5—6 катап бедээн. Мастерская ям чаа туттунган бажыңнарга парын хөрекселдерни бүрүн хандырып турар апарган.

Чоокта чаа бригаданың бүдүрүлге хуралы болган. Аная колхоз тудуунуң чоруш турарын болгаш өөлчеглиг сорулганы чугаалашкан. Совет Эвилелиниң составынга Тываның каттыжып киргенинин 10 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни тудугжулар алган.

Августуң иштинде ажыглалга киирер чурттага бажыңнарының санын 25 чедирер, 100 тонна ногаа шыгжаар складты тудар, сентябрьда хой кажааларының тудуун чорудар болгаш колхоз клубунуң тудуун доозар деп хүлээлгени бригада алган.

Ф. БЛАГИНИН.

Колхозтарга медицина хандырылгазын экижидер

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң кадыкшылын камгалаарының болгаш экижидериниң чугула сорулгаларын кадык камгалал органнарының мурнунга салган.

Көдээниң чурттакчыларының талазындан медицинаның ажык-дузазын ханызы-биле билип турарлар. Ол чорук көдээде медицина ажылдакчыларының харыысалгазын улам-на улгаттырып, оларга чаа-чаа хүлээлгелерни даандырып турар.

Колхозтар төптеринде эмнелге салбырлары чүгле колхозчу суурнуң чурттакчыларын хандырар, чалаашкыннарга чоруур эвес, харын колхозчу хову-шөлдерже,ооң турлаглары бригадаларга, трактор бригадазынга барып, ында ажылдап турар кижилерниң ортузунга барып эмнелгениң дузаламчызын көргүзүп, организастыг хемчеглерни чорудар ужурлуг.

Ындыг турбуже, ажыл-херектиң байдалы бисте ам-даа эде тургустунмаан. Аная мындыг чижектерни көргүзүп болур. Баян-Кол суурда фельдшер Хубатулина хову бригадаларның турлагларынче чангыс-даа катап үнүп көрбээн. «Тиилелге» колхозунда Чемдан, Сесерлиг суурда Монгуш олар хову-шөлдерже барбайн турарлар. МТС-тиң дирекциязы, колхоз баштаар черлери ховуларда ажылдап турарларны аптечкалар-биле хандырарынче кичээнгей салбаан. Шөлде шаннарны, турлагнын төптерин кызыл-булуннарны, колхоз баштаар черлериниң удуртукчулары четпес дерип турар болгаш ооң дугайында үргүлчүүнүң сагыш салышкынын кылбайн турар. Шаннар чанында чуртталганың черлери чугайлатынмаан, довурак-даа, чгашкын суу-даа дамдылап турар. Ында аъш-чемниң хандырылгазы багай тургустунган. Чер-черде эмнелге салбырларының ажылдакчыларының болгаш районнуң ажылдакчыларының болгаш районнуң кадык камгалал килдизиниң негелделери болгаш сүмелери турда-ла, ону тооп көрбезиниң, ону кичээнгейге албазының фактыларындан уштунар ужурлуг. Ол талазы-биле айтырыгларны ожаарын көрбезиниң фактыларын Сесерлиг, Черби колхозтарындан көрүп болур.

Медицина ажылдакчыларының чамдыктары шөлдерге болгаш трактор бригадаларына ажылдап турар кижилерге эмчиниң баштайгы дузаламчызын көргүзериниң талазы-биле аргаларны ам-даа четпес чорудып турар. Бертинишкиннер болгаш өске-даа таварылгаларга эмчиниң баштайгы дузаламчылары ужур-дузалыг деп чүве билдингир. Ылангыя хову болгаш трактор бригадаларының чанында ында ажылдап турар колхозчулардан санитар албанының кежигүннерин организастап тургузары чугула. Чамдык медицина ажылдакчылары колхозчу коллективте Кызыл Крестиниң ниитилелиниң ролюн уттуп, ооң ажыл-чорудулгазын хереке албас чоруктар бар. Чүгле Кара-Хаакта фельдшер Мамаеваның 16 кижиден белгеттинген санитар активи бертинишкиннерге таварышканнарга эргежок чугула дузаламчыларны көргүзүп турар. Ол боду-биле бригадаларже барып, беседаларны чорудып турар. Санитар албан хүлээлгелиглер болза, фельдшерлериниң бирги дузалакчылары болур.

Колхозтар төптеринге уруглар яслизин организастаар чорук чугула айтырыгларның бирээзи. Ол колхозчу хереөженнерни колхоз бүдүрүлгезинге калбаа-биле киириштиреринге улуг ужур-дузалыг деп чүве билдингир. Баян-Кол суурда колхозтуң яслизин чижекке көргүзүп болур. Ында уруглларга таарымчалыг байдалдар тургустунган, оларның иелери шөлдерде сагыш амыр ажылдап турарлар. Кара-Хаак колхозунда байдал ындыг эвес. Яслини дериг херекселдер-биле хандырбаан, хирлиг, ажылдакчыларны шилип тургусканы таарымчалыг эвес Колхоз баштаар чери уруглларның чемненилге хандырылгазын кичээнгейге тургусپаан. Кадырган чимистерни, манная кашаны уруглар үш ай дургузунда көрбээннер.

Уруглларга чемненириниң, үйгунуң, агаарлаашкынның шын хүн чуруму негетинер. Оларның күш талазы-биле өзүлдезиниң болгаш кадыкшылының талазы-биле үргүлчүүнүң хайгааралы эргежок чугула. Бо талазы-биле эмчи ажылдакчыларының мурнунда харыысалгалыг сорулгалар турып турар. Ынчалза-даа олар бо талазы-биле шупту бир дөмей күжеиишкиннинг ажылдавайн турар. Чижээ, фельдшер эш Калинова ындыг болуп турар.

Кызыл районунда ясли назылыг 60—80 уруглар санатынып турар колхозтар бар. Оларга Элегес-Акеы, Сесерлиг, Сталин аттыг колхоз хамаржыр. Ында иелер уруглары-биле бажыңында олурып турар, ол чорук колхоз бүдүрүлгезинге ажылдаарынга шаптыктаашкынныг болуп турар.

Чамдык көдээ Советтер эмчи салбырларының чаагайжыдылгазынче, оларның кышка удур белеткелинче сагыш салбайн турар. ОларгаЭэрбек суурунда, Сесерлиг, Черби, Кара-Хаакта эмчи салбырлары хамаржыр, олар район төвүнден болганчокла ажылга идиишкинни манап турар. Баян-Колда эмнелге тудуунга колхоз баштаар чери (даргазы эш Филимонов), көдээ Совет (даргазы эш Самбуга) идепкейлиг дузалаанын демдеглээр ужурлуг.

Кызыл районда ажылдап турар фельдшерлер аарыг кижилерни хөй нуруузунда Кызылдың төп эмнелгезиниң тускай эмчилеринче чорудып турарлар. Ындыгдаа болза, областың төп эмнелгези мынчага чедир көдээ чурттакчыларга тускай дузаламчы көргүзериниң талазы-биле чогуур медицина ажылдакчылары-биле хандырбайн турар.

Фельдшерлер аарыг кижилерни көдээ суурлардан чоруткаш, область эмнелгезиниң эмчилериниң түнелин манап олурарлар, ынчаарга ооң чогуур түнели үнмейн турар. Областың өкпе аарыглларынга удур ажыл чорудып турар диспансер чери, аарыг кижилериң бүгү талазы-биле ханы шинчишкиннерин чорудып, оларны эмнээриниң эргежок чугула хемчеглерин медицина ажылдакчыларына дыңнадып турар. Ооң эмчилери боттарының ол харыысалгалыг ажылынга ынак болуп көдээ чурттакчыларның кадыын камгалаарынга, ол талазы-биле медицина ажылдакчыларына дузалажырынче сагыш салышкынны илергейлеп турарлар.

Көдээниң медицина ажылдакчыларының мурнунда харыысалгалыг сорулгалар онаажып турар, ынчангаш олар ажылда бар турар четпестерни шиитпирлиг узуткап, чонну хандырарының культуразын бедик деңнелге тургузар ужурлуг.

Л. БАСКАКОВА,
Кызыл районнуң кадык-камгалал килдизиниң эргелекчизи.

Колхоз бүдүрүлгезинге МТС-тиң ролюн бедидер

Бистиң МТС-теривис боттарының ажылдап берип турар колхозтары-биле аразында чер ажылының сиген тарыышкынныг системазын шиңгээдириниң база ону шын чорударынын, хову болгаш мал ажылдарын механизастаарының, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн, мал ажылының продуктулуун бедидериниң сорулгаларын айыткан керээлергиг.

Бии-Хем МТС колхозтарның мурнунга бодунуң шак ындыг керээлиг хүлээлгелерин четпес күүседи турар. Чүл дээрге, МТС чер ажылының сиген тарыышкынныг системазын шиңгээдир ажылче ам-даа шулуудан кирбээн, мал ажылынче, тараа, мал чемнериниң болгаш ногаа культураларының дүжүттүүн бедидеринче кичээнгейни кошкак угландырган. Хөй күш негетинер ажылдарны механизастаарының хемчеглери ооңум чоруп келген.

Ылангыя мал чемнерин белеткээриниң ажылдарын механизастаары негетинип турар. Сиген кезилдезинге, силос салыышкынынга машиналарны ам-даа эвээш болгаш бүдүрүкчүлүг эвес ажыглап турар. МТС сигенни кестириниң талазы-биле ажылдың темпизин дүргедетсе-даа, а белдүрерин, копээннээрин, сараатаарын хожудадып турар. Ынчангаш сигенни кестиргениниң соонда сараатаар үезинге чедир үр үе эртип турар. МТС-тиң болгаш колхозтарның боттарының күүж-биле сиген ажаан алыышкынының бөдүүн херекселдерин кылып алыры организастатынмайн келген.

МТС болгаш колхозтар ам тараа ажаан алыышкынының механизациязынга кичээнгей салыры чугула. Колхоз бүдүрүлгезинге тараа кургадыр черлер, механизастатынган шаннар, транспорт эки тургустунган турар ужурлуг. Тараа арыглаашкынынга зернопультуларны болгаш тараа арыглаашкынының өске-даа машиналарын ажыглаары эки түнелди бээр. Силос кестирер машиналар база ажыглатынган турар ужурлуг. Тараа арыглаар машиналарга хол-биле кылыр ажылдарны механизастаары чугула.

Колхозтар тудуунуң ыяжын, күрүнеге тараа дужаарының пунктуларынче тарааны болгаш өске-даа түүлдерни сөөртүрүнге тугуйлуг тракторларны ажыглаар керек. Трактор тергелерин кылыры чугула. «Кызыл тараачын» колхоз сигенни шанак ышкаш кылдыр тускай таарыштыр кылып белеткээн ийи ыяш кырынга сараатап турар. Ону ол-ла хевээр күзүн трактор-биле сөөртүр. Ол болза, фермаларга сигенни күзүн дүрген чедирип алырынга дыка дузалыг арга болур.

Колхозтарга монтаж бригадаларын МТС тургузар ужурлуг. Олар чүгле хову ажылының механизациязын, тудугларын чорударынга кызыгаарлатынмайн, мал ажылының фермаларынга автосаалдаларны, саалга агрегаттарын, лажылга орукчугаштарын тургузарынче база-ла кичээнгей салып ажылдаар ужурлуг.

Колхоз бүдүрүлгезинге МТС-тин ролю болза, күш-ажылга механизацияның хандырганындан, техниканың ажыглалын эки организастаанындан кестүр дээрзин уттуп болбас.

В. ФЕДЕРЕНКО.

Польшаның электрижидилгези чаа көдүрлүүшкүнде

ВАРШАВА. Улусчу Польшада электрижидилге талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Элээн хөй чаа электри станциялары тургустунган, ооң иштинде Дыховта Людвиг Варынский аттыг. «Меховице», «Явожно—1», «Явожно—2» болгаш өске-даа ол ышкаш улуг күштүг электри станциялары бар, ол станцияларны ажылдадып кирген чорук электри энергиязының бүдүрүлгезин дайын мурнунда турган үеге деңнээрге барык 3,5 катап улгаттырар арганы берген.

Ам үеде Польшада өске чаа электри станцияларының тудугларын чорудып турар. Варшавада ам чуртта эң-не баштайгы чылыг күүж-биле ажылдаар электроцентральдың тудуун дөстеп үндүрүп турар. Ол электроцентральдың баштайгы эдчээниң тудуу ам дооступ турар болгаш чоокку үениң иштинде ооң кол тудуунче шуут кириптер. В. И. Ленин аттыг металлургия заводунда чылыг күүж-биле ажылдаар электри станциязының баштайгы эдчээн чоокта чаа ажыглалда кирген. Щецинде электри станциязын үндезинни-биле чаартып кылып турар.

Улустуң эрге-чагыргазының чылдарында электри үлетпүрү дыка хөгжүлдени чедип алган. Польшаның заводтарында чаа электри машиналарын бүдүрүп кылырын эде тургускан. Эльблонгде электритехниктиг дериг-херекселдер заводунуң коллективи электри турбиннериниң бүдүрүлгезин эгелеп чоруда берген. Чаа электри моторлар болгаш өске-даа электри дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрери ол ышкаш шиңгээтинген.

Польшаның көдээ суурларын электрижидер ажылдар дүрген темпилиг чоруп турар. Бир эвес буржуаз помещиктиг Польшаның дужунда бир мундан биче ажыг көдээ суурлар электрилиг турган болза, улустуң эрге-чагыргазының эртип турар он чылдарының иштинде чуртта барык 15 муң көдээ суурлар электрижитинген.

(СЭТА).

Румын хоорайлар чаагайжып турар

БУХАРЕСТ. Улустуң эрге-чагыргазының он чылдарының дургузунда Румынияның дыка хөй хоорайлары бодунуң арын хевирин өскерткен. Ол Бухарестиң чижээнден онза иле көстүп турар. Румын найыслалда чаа-чаа чуртталга кварталдары турып келген, мында чаа театрлар болгаш клубтар, эмнелгелер болгаш школалар тургустунган, чаа трамвай оруу болгаш автобустар шугумнары салдынган. Суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның четкилери калбарып турар, мун-мун чуртталга бажыннарынче газты киирген, парктар болгаш садтар көвүдээн.

Дунайда румын хем өртээли улуг хоорай Галан бузундудан турып келген. Мында чаа чуртталга бажыннарыңан тургустунган бүдүн кварталдар тургулай берген, чаа школалар, эртемнин, культураның, медицинаның албан черлериниң, ооң иштинде судно тудуунуң болгаш көдээ ажылагый институттарының бажыннары бар. 12 парктарны болгаш садтарны чаа кылган. Дайын үезинде үргедтирген бүдүрүлгелер катап тургустунган болгаш чаа техника-биле чепсеглетинген.

(СЭТА).

Кореянын хереөженнери—чаа амыдыралдың идепкейлиг тургузукчулары

ПХЕНЬЯН. Августуң 17-де ажыттынган Бүгү-корей хереөженнериң съездизинге Кореяның демократтыг хереөженнериниң эвилелиниң Төп Комитединиң ажылының дугайында комитеттиң даргазы Пак Ден Ай илеткел кылган. Совет Армия 1945 чылда Кореяны хостаанының соонда чүгле ооң бээр корей хереөженнериң калбак шимчээшкини болдунар аргалыг болган деп ол чугаалаан. Бодунуң одуруунда 300 муң ажыг хереөженнерни хаара тудуп турар Кореяның демократтыг хереөженнериниң эвилели ам үеде ёзулуг массалыг организация болган. Кореяның хереөженнери чурттуң хөй-ниити, политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралында эр кижилер-биле бир дөмей ден эргелиг киржип турар. Чурттуң чиик үлетпүрүнде ажылдап турар бүгү ажылчыннарың 40,6 хуузу, аар үлетпүрде—23,2 хуузу, химиктиг болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнде ажылдап турарларның 28,5 хуузу хереөженнер болуп турар.

Пак Ден Ай ооң ыңай Ада-чурттуң хосталгалыг дайынынга корей хереөженнериң массалыг маадыржы чоруктарының дугайын чугаалаан. Дайынның баштайгы хүннеринде 434 муң ажыг хереөженнер оларны фронтуже чорударын дилеп билдириишкиннерни киргеп. Дайынны ажып тиилээриниң хереө дээш корей хереөженнер тылга кызымак чүткүлдүг ажылдаан. Дыка хөй хереөженнер чазактың дээди шанналдары-биле демдеглеткен.

(СЭТА).

Германияның Коммунистиг партиязының баштаар черинің медеглели

БЕРЛИН. Амыдыралдың байдалын экижидери дээш Барыын Германияда ажылчы чоннарның калбарып турар шимчээшкининиң талазы-биле Германияның Коммунистиг партиязының баштаар черинин Макс Рейман ат салган медеглелиниң бижимелин АДН агентилели дамчыткан.

Ажыл төлевирин бедидер дээш демисел ам үеде Барыын Германияның үлетпүрүнүң бүгү адырларының 6 миллион хире ажылчыннарын болгаш албан хаакчыттарын хаара тудуп турар деп ол медеглелде демдеглеп турар.

Барыын-герман ажылчы чоннарның бо күштүг шимчээшкининиң үнүп келген чылдагааны банкирлериниң болгаш монополистериниң эрге-ажыктарының албанында турар Аденауэрниң чазаанын политиказында деп Германияның Коммунистиг партиязының баштаар чери айтып турар. Медеглелде айтып турары болза, кажан ажылчы чоннарның хөй нуруузу айда 150 маркадан куду ажыл төлевири ап турда, барыын-герман монополистер сөөлгү чылдарның иштинде ажылчы чоннарның деринге болгаш хаңынга 150 миллиард ажыг доллар ажык кончааны ап чип баяан.

Бүдүрүлгелер эдериинге удур барыын-герман ажылчы чоннарның амгы демисели ийи фронтулар тургустунуп келгенин тодаргай көргүзүп турар деп медеглелде демдеглеп турар: «ГКП-ның баштаар черинің айтып турары-биле алырга, бир талазында, миллионерлер болгаш миллиардерлер турып турар, а өске талазында — ажыл төлевирин бедидери дээш, бора бүдүн чурталганы хандырары дээш демисежип турар миллион-миллион ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш дүжүметтер турып турар».

Германияның социал-демократтыг партиязының баштаар чери Барыын Германияның ажылчы чоннарының чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыжыышкынын илередип турарынга байыр чедирбишаан, ГКП-ның баштаар чери ооң-биле кады Баварияның иштики херектер министри социал-демократ Хегнер тура-халыышкын үндүрген металлчыларны полицияның дузазы-биле истеп сүрүп турарынче социал-демократтыг партияның кичээнгейин угландырып турар.

Германияның Коммунистиг партиязы бодунуң хлеби дээш демисежип турар бүгү-ле ажылчы чоннарның талазында чайгылыш чок турып турар деп Коммунистиг партияның баштаар чери шыйып турар. Шимчээшкинде кирип турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга дузалазарынче партияның бүгү кежигүнперин болгаш ажылчыннарны ол кыйгырып турар. Демисежип турар ажылчы чоннарга деткимче көргүзерде коммунистер болгаш социал-демократтар кады демниг ажылдаарының эргежок чугулазын медеглелде айыткан. (СЭТА).

ЭРНСТ ТЕЛЬМАННЫ АРААТАНЗЫГ ЁЗУ-БИЛЕ ӨЛҮРГЕНИНДЕН БЭЭР ОН ЧЫЛ БОЛГАНЫН ДЕМДЕГЛЭЭН БАЙЫРЛЫГ КАЖЫЫДАЛ ХУРАЛЫ

БЕРЛИН. Август 18-те Бухенвальдке (Веймар чоогунга) Эрнст Тельманны фашист өлүрүкчүлер араатанзыг ёзу-биле өлүргениниң бээр он чыл болганын демдеглээн Германияның Социалистиг Чангыс-аай партиязының Төп Комитединиң болгаш ГСЧП-ның Эрфурт округ улуртулгазының байырлыг — кажыдал хуралы болуп эрткен. Хуралга ГСЧП-ның ТК-ның политбюрозунуң кежигүннери К. Ширдеван болгаш Ф. Эльснер, Э. Тельманның кадайы Рози Тельман, удурланыышкынның антифашистиг шимчээшкининиң демиселчилериниң комитединиң даргазы О. Гешке, демократтыг организацияларның төлөөлекчилери, удурланыышкынның антифашистиг шимчээшкининиң Быдаттан, Болгариядан, Венгриядан, Польшадан, Чехословакиядан болгаш Франциядан келген төлөөлери олурушкан.

Хуралга ол ышкаш Совет Эвилелиниң ГДР-да онза болгаш бүрүн эргелиг элчини Г. М. Пушкин болгаш улус демократиязының чурттарының ГДР-да элчин болгаш төлөө черлериниң төлөөлекчилери база олурушкан.

Хуралга Эрнст Тельманның тураскаалының дугайында ГСЧП-ның ТК-ның Политбюро кежигүнү К. Ширдеван илеткел кылган.

К. Ширдеван бодунуң илеткелинге фашизмге болгаш дайынга удур, ажылчы чоннарның хөрөө дээш шылгарангай демиселчи Э. Тельманның амыдыралчы оруун болгаш чүткүлдүг демиселин тодаргайлап чугаалаан. (СЭТА).

Барыын Германияны чепсеглээриниң планнарынга французтар удур

ПАРИЖ. «Европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээде аттар салган алды европа чуруттарының даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы август 19-та Брюсселде ажыттынганынга холбаштыр, Францияның Бүгүниити күш-ажылының конфедерациязы француз ажылчы чоннарга кыйгырыг парлап үндүрген. «Европа армиязын» тургузар чорук кедизинде барып Францияга кандыг аар уржуктарны таварыштырып болурул деп чүвениң дугайын ол кыйгырыгда көргүзүп турар.

Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязы Барыын Германияның катап тургустунары «чайлаш чок», айтырыг болза чүгле ооң кандыг хевиринг болурунуң дугайындан хамааржып турар дээр бадыткалдарның мегезин сойгалап илередип турар. Херек кырында Франция чүүү кылыр ужурлугул дээр болза, Германияны чепсеглээри чугула бе, азы Германияның чаңгыс-эвин катап тургузарының айтырыын тайбың арга-биле шиитпирлээри чугула бе; «европаның камгалал ниитилежилгезин» тургузары чугула бе, азы Европага коллективтиг айыл чок чорукту организастаары чугула бе; чепсекти эндере бүдүрүп үндүрери чугула бе, азы бүгү-ниитинин хыналдазының эдаа-биле чепсегленишкинни дүжүрери чугула бе; дайын херек бе, азы тайбың чугула бе—бо ийиниң кайы бирээзин шилип алыры болур деп кыйгырыгда чугаалап турар.

Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязы күчүлүг чаңгыс-демниг шимчээшкинге каттышкаш париж керээзин Францияның парламентизинге бадылатпас болгаш герман айтырыын тайбың арга-биле шиитпирлээр болгаш Европага коллективтиг айыл чок чорукту организастаарын чедип алыр төлөөде, Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннар чорударын Мендес-Франстың чазаандан шиитпирлии-биле негээринче бүгү профэвилел организацияларын, шупту ажылчы чоннарны кыйгырып турар.

«Юманите» солунда ол ышкаш мурнунда дайылдажып чораан фронтучуларның француз эвилелиниң медеглелин база парлап үндүрген. Бодунуң 3 миллион кежигүннериниң мурнундан ол эвилел «европага тайбыңны камгалаарының кол негелдези болза, герман айтырыын тайбың арга-биле шиитпирлээри болур, герман милитаризминиң төрүтүнүп келириниң кандыг-даа аргазын чүгле ол чайладып шыдаар болгаш Германияның шупту кожаларының айыл чок чоруун ол долузуби-ле хандырып болур» деп медеглеп турар. (СЭТА).

Барыын Европаның алды чурттарының министрлериниң чөвүлел хуралы Брюсселде ажыттынган

БРЮССЕЛЬ. Август 19-та Белгияның даштыкы херектер министерствозунда «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээде ат салган алды Барыын-европа чуруттарының министрлериниң чөвүлел хуралы ажыттынган. Ол чөвүлел хуралда Белгияның даштыкы херектер министри Спаак, Францияның министрлер чөвүлелиниң даргазы болгаш даштыкы херектер министри Мендес-франс, боннуң канцлери Аденауэр, Италияның даштыкы херектер министри Пиччони болгаш Люксембургтуң даштыкы херектер министри Беш олар олуржуп турар.

Чөвүлел хуралдың сорулгазы болза, чамдык «адилгелер» киирер дугайында француз саналдарны чугаалажып көөрү болгаш «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээни француз парламентиге бадыладыр төлөөде ону база чугаалажыры болуп турар. Француз төлөөлер дээрге, колдуунда боттары ол керээниң талалакчылары болуп турар деп «Либерасьон» солун баш бурунгаар демдеглеп турар.

Баштайгы хүннүң бирги хуралы хаарлыг болуп эрткен.

АКШ-даа, Англия-даа «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээде ат салбаан болгаш ук чөвүлел хуралда киришпейн турар болза-даа, олар бо чөвүлел хуралче улуг сонуургал салып турар деп мында демдеглеп турар. Ооң бир тодаргай барымдаазы чүл дээр болза, америк сенатор Уайлиниң Парижте чедип келгени, а ол ышкаш Англияның Парижте элчини Джебб кажан Мендес-франс Брюсселде чөвүлел хуралга баары-биле август 18-те вокзалга чеде бээрге аңаа барып албан-биле ужурашкаш чугаалажып турган чорук болур деп мында айтып турар. Парлалгаларның медээлеп турары болза, Англияның чазаа ол чугаалажып турар айтырыгларның талазы-биле бодунуң санал оналын брюссель чөвүлел хуралының киржикчилеринге дыңнадып берипкен болуп турар. «Хөмүр даштың болгаш каңның европа каттыжыышкыны» дээн ышкаш шак ындыг «европа» организацияларында АКШ-ты төлөөлеп турар Давид Брюс дээрги баштай Аденауэр-биле, а ооң соонда Спаак-биле чугаалажыышкыннар кылган. Брюс ол хуралга «хайгаракчы» болуп олуржур деп турар. (СЭТА).

Египет биле Ирак аразында чугаалажыышкыннарның доозулганы

КАИР. Сарсанкага (Ирак) Египеттиң национал удуртулгазының министри Салах Салем биле Иракты примьер-министри Нури Сайдтың аразында чугаалажыышкыннар доозулган. «Аль-Ахбар» солуннуң медеглелинден илереп турары болза, чугаалажыышкыннар чоруп турда дайын айтырыгларын чугаалажырынга кол кичээнгейни салган. Ол солуннуң Лондонда корреспондентизиниң медээлеп турары болза, Египет биле Ирак аразында «Шериг болгаш политик талазы-биле найыралды доктаадыр дугайында» саналды Нури Сайдиге Салем киирген.

Иракты соонда ол Ливиага, Сирияга болгаш Иорданияга база баар деп корреспондентиге Салем медеглээн.

БЕЙРУТ. Ирак-египеттиң чугаалажыышкыннарының доозулганын тайылбырлавышаан, «Аль-Хайят» солун болза, чугаалажыышкыннар болуп турда Пакистан шериг блогунуң дугайында айтырыг талазы-биле бодалдарның чоокшулажыышкыны чедип алдынган деп бижээн. «Египет тала Пакистандан эгелээш Ортаакы Чөөн чүктүң бүгү чуруттарын хаарга тудуп турар барыын таланың ындыг камгалал шугумун калбартырын деткиир» деп солун айтып турар.

(СЭТА).

Индияның агаар кызыгаарын америк шериг самолёт үрээн

ДЕЛИ. Чөөн Пакистанче бар чораан «Глобмастер» хевириниң америк шериг самолёду август 17-де индий девискээрге туттурган деп «Хиндустан таймс» солун медээлээн. Ук самолёт уун өскертир аларган болгаш Дели аэродромга черге дүшкен.

Самолётту үжеп турда чепсек азы өскчемзек тывылбаан, ындыг болза-даа, ол чорук Делиге дувураазын болдурган. Самолёттуң экипажы боттарында паспортар болгаш самолётка эргежок чугула документилер чок болган. Карачиден Индияже углан ушкан кандыг-даа шериг самолёт, Пакистанда төлөөзинге хынадыр чогуур чөпшээрелди алыр ужурлуг. Ол дурумну америк ужудукчу үрээн.

(СЭТА).

ЯПОНИЯДА УЛУГ ХАТТЫҢ УРЖУКТАРЫ

ШАНХАЙ. Киадо Цусин агентилелиниң дамчыдып турары болза, Японияның мурнуу-барыын кезиинде улуг хаттың түнелинде 26 кижи өлген, 70 кижи балыгланган болгаш 36 кижи ис чок читкен, 1300 бажыннар үрелген, бузулган, 60 муң акр тарылга сугга алыскан; 98 көвүрүглер бузулган; 61 судно сугга дүшкен. Дыка хөй черлерде демир орук харылзаазы үрелген.

(СЭТА).

УХАНЬ РАЙОНДА ҮЕР-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

ПЕКИН. Янцзы болгаш Хуайхэ хемнериң орталкы агымында турар провинцияларның чурттакчылары суг үерлээшкини-биле ам ай ажыг демисел чорудып турар. Ол районда Хемнерде болгаш хөлдерде суг келдүрүүшкүнү сөөлгү хүннерде ооңумнаан. Ол дыш алыышкынын ажыглавышаан, суг үерлээшкин-биле демиселдин отрядтары чаа чалдарны кылып, суг чаяр каналдарны казып, чаашкын суу агар онгарлар казып турар.

Ухань районда тутган 100 метр чалшынгыы шылгалданы тутган деп солуннар бижип турар. Сөөлгү хөнуктарда сугнуң деңнели катап-ла элээн каш сантиметр көдүрүлген болгаш 29, 76 метр демдекке четкен сөөлгу он чылдарда, 1931 чылда эң-не улуг үерлээшкинде сугнуң эң бедик деңнели —28—28 метр турган.

Улус эрге чагыргазының чылдарының дургузунда чуртка тудуп тургускан суг чепсеглелдери болза, суг үерлээшкини-биле демиселге улуг рольду ойнаан. Хуайхэ хемнин адакы агымынга чоокта чаа туткан саньхэ деп платина Цзиеу провинцияның соңгу кезиинде он-он уездилеринде ниити шөлү 10 миллион ажыг му (бир му 0,06 гага деңнежир) ристиң үнүжүн камгалаан деп «Гуанминьжибао» бижип турар.

Халаптыг болуушкунга таварышкан районнарның чонунга бүгү чурт дуза көргүзүп турар. Суг үериниң таварыштырган когаралын дуглаар, бедик дужут ажаан алыр дээш, Кыдатта тараачыннарның шимчээшкини калбарып турар.

(СЭТА).

Индияда үерлээшкин

ДЕЛИ. «Хиндустан стандард» солун Индияның примьер-министри Нерунин кыйгырыын парлаан, үерлээшкиннен качыгдаан соңгу Индияның чонунга бүгү улус дуза көргүзөр деп ында ол кыйгырып турар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орулакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң, бухгалтериянын 4—98, иштики информация килдизиниң—3—65.

ТС—02433

Культура эргелелиниң типографиязы.